

Ankara'da Yakub Abdal Zaviyesi'nin Yönetim Sorunları

Administrative Conflicts of the Zaviye of Yakub Abdal in Ankara

Ahmet Köç*

Özet

Türk kültürünün kendi yapısı içerisinde geliştirdiği zaviyeler, erken dönemden itibaren devletin iskân politikasının başarıya ulaşmasında ve iç güvenliğin sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Bu çalışmada âyende ve revendeye/gelip geçen yolcuya hizmet vermesi için Ankara yakınındaki Elmadağ yamacında kurulmuş olan Yakub Abdal Zaviyesi'nde yaşanan idarî ve iktisadî kaynaklı problemler ele alınacaktır. Kurumdaki idarî problemler toplumun bir yansıması olarak dönemlere göre farklılık göstermiştir. Osmanlı Devleti'nde kötüleşen iktisadî koşullar, vakıflarda çalışan kişileri de derinden etkilemiştir. Nitekim vakıf yönetiminde ortaya çıkan yolsuzluklar ve usulsüzlükler, bozulan düzene işaret etmektedir. Bozulan bu düzene bağlı olarak, Yakub Abdal Vakfı'nda tevliyet ve meşihat görevlerinde sık sık el değiştirmeler yaşanmıştır. Bu çalışma, sicil ve arşiv kaynaklarına bağlı olarak Yakub Abdal Zaviyesi'nin tarihini derinlemesine ele alacaktır. Zaviyenin kuruluşundan itibaren XIX. yüzyıla kadar geçen süre içerisinde burada ortaya çıkan idarî ve iktisadî kökenli sorunların, müessesenin idarî yapısını yeniden şekillendirdiği görülecektir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, Ankara, Zaviye, Yakub Abdal, Bektaşî, Bayramî, Kâdirî, Mevlevî

Abstract

The zaviyes that arose from characteristics of the Turkish culture, played important roles in succession of the Ottoman State's settlement policy and in securing domestic safety. In this article, it is analyzed that economic and religious conflicts of the administration of the zaviye of Yakub Abdal that founded at the side of Elmadağ to do a safety service for passengers. The administrative problems at the institution changed according periods as a reflection of the society. The economical conditions that got worse in the Ottoman State, effected people working in waqfs deeply. Corruptions and irregularities in the administration of waqfs point out that situation. In this context, tasks of tevliyet and meşihat in the Yakub Abdal Waqf frequently changed hands. Based on the archival sources, this article examines the history of the zaviye of Yakub Abdal in details. In this article that focuses on the zaviye, it is discussed that big administrative and economical conflicts appearing on the institution from its foundation to the 19th century.

Key words: the Ottoman State, Ankara, Zaviye (dervish lodge), Yakub Abdal, Bektaşî, Bayramî, Kadirî, Mevlevî.

Giriş

Zaviye, içerisinde belirli bir tasavvuf görüşü paylaşan ve şeyh adı verilen dinî bir otoritenin başkanlığı altında tasavvuf inanç uygulamalarının yerine

* Yard. Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, akoc@balikesir.edu.tr

Görüş

Akademik
Bakış

211

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

getirildiği mekândır. Bu mekânı kullanan dervişler ise zaman içerisinde kendi tasavvufî görüşlerini yaymak suretiyle yeni müritler kazanmışlardır. Dervişler Anadolu'nun Türk yurdu olmasından itibaren bir yandan Rumlar tarafından terk edilmiş sahalardaki kilise veya manastırlarda, diğer yandan yol güzergâhlarında, nehir veya göl kenarlarında, köprü ve geçit gibi stratejik noktalarda yeni zaviyeler inşa etmişlerdir¹. Bir kısım tekke ve zaviyelerin eskiden yapılmış binalarda hizmet vermeye başlaması, yeni kurulan tekkelere göre daha sıkı bir sistem oluşturmasına imkan vermiş olmalıdır. Ancak ister eski yapıları zaviyeye çevirerek kullanan sufi çevreler olsun, isterse yeni tesis edilmiş binalarda oturan sufi çevreler olsun, her ikisi de buldukları bölgelerde Osmanlı idarî düzenine yardımcı olmuşlardır. Kuruluş yapısı itibariyle birbirinden farklı şekillerde oluşturulmuş olsalar da tekke ve zaviyelerin bir takım muafiyetler ve haklar elde ederek devlet adına buldukları mekânlarda hizmet verdikleri anlaşılmaktadır². Anadolu'nun sosyal tarihinde bazı olaylar tekke ve zaviyeler üzerinde kalıcı izler bırakmıştır. Tarihî süreçte yaşanan Moğol saldırıları, önüne kattığı binlerce kişinin Önyasya'ya doğru gelmesine neden olmuştur. Bu durum sonucunda gelen grupların bir kısmı geldikleri çevrelere uygun sahalara yerleşerek buralarda gerek kendi bölgelerinden getirdikleri ve gerekse yeni yerleştikleri sahalara ait kültürel hususlarla tekke ve zaviyelerin yapımına ağırlık vermişlerdir³. Nitekim Anadolu'da kurulan zaviyelerin bir kısmı Kübrevîlik, Melâmîlik ve Sühreverdîlik ile yüksek zümreye hitap ederken, Kalenderîlik, Vefâîlik, Yesevîlik ve Haydarîlik başta olmak üzere bir kısmı da şehirli tarikatlardan uzakta, konargöçer unsurların fazla olduğu bölgelerde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir⁴.

1 İslam tarihinin erken devirlerinden itibaren "zaviye" kelimesinin yerine "ribat", "hangâh" veya "buk'a", "savmaa", "düveyre", "medrese" terimleri aynı amaç için kullanılmıştır. Ancak XV. yüzyıldan itibaren "zaviye" kelimesinin yerine "tekke", "hanigâh", "dergâh" ve "âsitâne" kelimeleri Anadolu'da ön plana çıkmaya başlamıştır (A. Y. Ocak: "Zaviyeler" *Vakıflar Dergisi XII*, 1978, s.248). Konuyla ilgili ayrıca, R. Deguilhem "Waqf in the Ottoman Empire to 1914", *The Encyclopaedia of Islam XI*, pp.87- 92, 2002, Leiden-Brill.

2 Ö. L. Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi II*, s.292, 1942, Ankara.

3 *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, (yay. O. Köprülü), 2005, s.293.

4 Osmanlı devrinde sosyal yapıyı derinden etkileyen zaviyeler hakkında pek çok araştırma yapılmıştır. Zaviyeler üzerine yapılan çalışmaların tamamından burada bahsetmek mümkün değildir. Bu çalışmada sadece, zaviye konusunu dinî, idarî ve kültürel boyutları ile ele alan araştırmalardan bahsedilecektir. Zaviyelerle ilgili en başta belirtmemiz gereken kaynak, *İbn-i Batuta'nın Seyahatnamesi*'dir. İbn-i Batuta eserini Anadolu'yu dolaşırken kaleme aldığı için eşsiz bilgiler sunmaktadır. Öte yandan *Menâkıbü'l- Arifin* Anadolu şehirlerinde yaşayan Ahilerin isimlerini ve Ahî zaviyelerine kısmen değinmektedir. Öte yandan F. Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi* isimli kitapları ve yine Ö. L. Barkan'ın "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I", "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler" isimli araştırmalar alanın en kıymetli bilgilerini sunmaktadır. Öte yandan İ. Gökçen'in *Saruhan'da Zaviye ve Yatırları*, S. Eyice'nin Osmanlı devri zaviyelerinin mimarî özelliklerini verdiği "Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler" isimli eseri, A. Y. Ocak'ın *Vakıflar Dergisi*'nde yayınlanan "Zaviyeler; Dinî,

Anadolu'da erken dönemden itibaren kurulmaya başlayan zaviyelerin sayısı, Osmanlı devrinde daha da artmıştır. Arşiv kaynaklarına göre, Osmanlı Devleti'nin sosyal bünyesini geliştiren zaviyeler, bir yandan devlet desteğine ihtiyaç duyarken, diğer yandan da kendi şeyh ve dervişleri⁵ ile iç güvenliğinin sağlanmasında devlete yardımcı olmuşlardır. Bu amaçla zaviyelerin yollarda seyahat eden yorgun ve bitkin düşmüş yolculara hizmet ettiği de tarihî bir gerçektir⁶. Osmanlı devrinde zaviyeler nerede kurulmuş olursa olsun, yolda kalmış kişilere bakmayı, onlara sofraya açmayı sorumluluk addetmişlerdir⁷. Çünkü ifade edilen bu hususlarda şeyhlerin esas amacı, gönül kazanmak olduğu için zaviyeler, aslî vazifelerini sorunsuz bir şekilde sürdürmeye çalışmışlardır⁸. Yolcuların güvenliğini sağlama ve onlara yedirip içirme görevlerinin zaviyeler tarafından üstlenilmiş olması, bu kurumların faaliyetlerini arttırmıştır⁹. Böylece zaviyeler, bir yandan gelip geçen misafirin ve yolculara hizmet ederken, diğer yandan da manevî hayatlarını geliştirmek isteyen yani ilahi mazhariyetlere ulaşmak isteyen dervişlere ev sahipliği yapmışlardır¹⁰.

Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme", "Emirci Sultan ve Zaviyesi" ve yine A. Y. Ocak'ın S. Faroqi ile kaleme aldığı İslam Ansiklopedisinde bulunan "zaviye" maddesinden bahsetmek gerekir. Aynı şekilde E. L. Provençal'ın, Encyclopedia of Islam'ın birinci cildindeki "zaviye" maddesi de belirtmek gerekir. Bu çalışmalardan başka Ö. Demirel'in *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, "Sivas Mevlevîhanesi ve Mevlevî Şeyhlerinin Sosyal Hayatlarına Dair Bazı Tespitler" ve "Kadiriye Tarikatının Anadolu'daki İlk Temsilcilerinden Hoca Sarı Şeyh ve Zaviyesi" isimli çalışmaları, H. Yüksel'in "Selçuklu Döneminden Kalma Bir Vefâî Zaviyesi: Şeyh Marzubân Zaviyesi", S. Savaş'ın *Bir Tekkenin Dinî Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi*, "Tokat Hoca Sümbül Zaviyesi" ve "Sivas'ta Büyük ve Küçük Ali Baba Zaviyeleri" A. S. Bilgili'nin "Sivas Alibaba Zaviyesi Vakıf Belgeleri" aynı yazarın S. Tozlu ile kaleme aldığı *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kızıl Deli (Seyyid Ali Sultan Zaviyesi)* isimli çalışmalar alanın önemli eserlerindedir. Ayrıca, M. Alkan'ın "Germiyan İlinde Bir Sufî: Said Emre: Zâviyesi, Şiirleri ve Menkıbeleri" ve "Osmanlı Döneminde Adana Sancağı'nda Kurulan Tekkeler/Zaviyeler ve Türbeler" son dönemde yapılmış çalışmalardır.

- 5 Tekke ve zaviyelerde hizmet eden dervişlerin durumuna gelince; onlar, şeyhlerinin yanında kalarak seyr-i sülûk yolunda mesafe kat ederlerdi. Dervişler şeyhlerinin yanında kalırken, zaviyelerinin ihtiyaçlarını da karşılardı. Onların gördüğü hizmetlerin başında odun toplamak, değirmene gitmek, temizlik yapmak, yemek yapmak varsa zaviyenin arazilerini işlemek gelirdi. Bakz. R. Ay, *Anadolu'da Derviş ve Toplum*, İstanbul 2008.
- 6 Vakıflar Dergisi'nin ikinci sayısında Ömer Lütfü Barkan tarafından yayınlanan "Defter-i Hakânî Kayıtları" isimli çalışmada vakıf zaviyelerin yolculara bakmasıyla ilgili pek çok kayıt bulunmaktadır. Barkan'ın bu çalışmasında yolculara ikramda bulunma ile eşdeğer olarak sık âyende ve revende terimi kullanılmaktadır.
- 7 İbn-i Batuta, Anadolu'da seyahat ettiği sırada Kastamonu civarında kurulmuş olan Fahreddin Bey Vakfı'nın hizmetlerine hayran kalmıştır. Vakfın sahibi olan Fahreddin Bey, tekke ve hamamdan oluşan yapılarında uzaktan gelen yolcular için birer kat elbise ile yüz dirhem para verilmesini vakıfnâmesinde şart koşturmuştur. Ayrıca tekkede kalan her yolcuya günlük ekmekek, et, piring, yağ ve helva vakıf tarafından dağıtılmıştır (İbn-i Batûta I: 408).
- 8 Örneğin Hacı Bektaş Velî'nin ölüm döşeğinde iken halifesi Saru İsmail'e "...sen de hizmet et, sofraya yay, himmet dilersen, cömertlikte bulun, Murtaza'dan halk erlik istedi, Kanber'e sofrayı yay buyurdu. Benden kisvet giyen her mürid konuk istesin, konuğa hizmet etsin..." şeklinde vasiyette bulunmuştur (Menâkıb-ı HBV. s.88).
- 9 S. Savaş, (1992). *Bir Tekkenin Dinî ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi*, Dergâh Yayınları, 1992, s. 49-101, İstanbul
- 10 A. S. Bilgili, (2009). "Sivas Alibaba Zaviyesi Vakıf Belgeleri" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 51/1, s. 2, 2009, Ankara.

Gazi

Akademik
Bakış

213

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Bu çalışmada konunun kapsamı, XVI - XIX. yüzyıllar arasındadır. Adı geçen geniş zaman dilimi içerisinde şer'iyeye sicilleri ve arşiv belgelerinin desteği ile Yakub Abdal Zaviyesi'nin tarihi, geniş bir boyutta ele alınacaktır. Sosyal yapının önemli kurumlarından olan zaviyelerin tarihî süreçte sorunsuz, dingin bir hayat sürdürdüklerini söylemek mümkün değildir. Zaviyeler, içinde bulunulan zamanın ve mekânın şartlarına göre çalkantılı dönemlerden geçmişlerdir. Nihayetinde Yakub Abdal Zaviyesi Vakfı da gelir ve giderleri ile başlı başına bir teşekkül olduğu için, zaman içerisinde idarî ve malî sorunlar yaşamıştır.

Bir İrsadî Vakfın Kuruluşu, Amaçları ve Ekonomik Statüsü

Türk toplumunda padişahlar tarafından sağlanan muâfiyetlerle desteklenen tekke ve zaviyeler, buldukları mekânlarda bir nev'i devlet adına hizmet vermeyi kabul etmiş sayılıyorlardı. Osmanlı Devleti erken dönemlerden itibaren vakıf kurmak isteyen şeyh ve dervişlere destek vererek, mirî araziler üzerinde bir takım toprak tasarrufları sağlamıştır¹¹. Yakub Abdal Zaviyesi kuruluş şekli itibariyle özel mülkiyetten ziyade, devletin tasarrufunda bulunan araziler üzerinde kurulmuştur. Osmanlı toprak sisteminde mülkiyet bakımından *irsadî*¹² veya diğer adıyla *gayr-ı sahih vakıf* olarak ifade edilen bu tür kurumlar, toplumun ihtiyaçlarını karşıladıkları için devlet arazileri üzerinde tasarruf iznini alabiliyorlardı¹³.

Vakıf kurmanın normal yolu olmayan irsadî vakıf uygulaması, Osmanlı padişahları tarafından yaygınlaştırılmıştır. Ancak zamanla yaşanan sıkıntılar sırasında hemen bu vakıfların toprak tasarruf biçimleri sorgulanmaya başlamıştır. Osmanlı padişahları ülke içerisinde mirî arazi gelirlerinin azalmaya başlamasıyla, zaviyelere sağlanan imtiyazları kaldırmışlardır. Bu durumda Osmanlı padişahları irsadî vakıf uygulamasını, XIX. yüzyılda tamamen kaldırmışlardır¹⁴. Sonuçta gayr-ı sahih veya irsadî vakıf olarak işletilen işletmelerin sa-

11 M. Alkan(2006a).“Germiyan İlinde Bir Sufî: Said Emre”(Zâviyesi, Şiirleri ve Menkıbeleri), *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 38, ss. 25- 47.

12 İrsadî vakıf, rakabesi hazineye ait olan bir mülkün menfaatinin yahut tasarruf hakkının veya her ikisinin birden hükümdar veya onun izniyle kurumlara belirli bir gaye için verilmesidir. Buna irsadî gayr-ı sahih dendiği gibi evkâf-ı gayr-ı sahiha da denirdi(Z. Kazıcı, *İslamî ve Sosyal Açıldan Vakıflar*, s. 92).

13 Konuyla ilgili bir hayli yayın vardır. B. Yediyıldız(2003). *XVIII. yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, yine M. Öz, “Merkeziyetçi İmparatorluğu Doğru Fatih Devrinde Siyasi ve Sosyal Değişmeler”, *Türk Yurdu* 190, 2003, ss. 28- 31; O. Özel,(1999) “Limits of the Almighty: Mehmed II’s Land Reform Revisited”, *JESHO*, 42/2, pp. 224- 246.

14 Padişah II. Mehmed’in vakıf toprakların tasarrufu ile ilgili düzenlemeleri olmuştur. Padişah bir ara vakıfların mülkiyet haklarını kontrol ettirerek sultanın onayından geçmeyen binaları yıktırıldığı ifade edilmektedir. Sultan II. Mehmed, kuruluş yapısı itibariyle amacına hizmet etmeyen vakıfların ellerindeki toprakları devlete geri vermesi gerektiği ilkesini uygulamıştır. Bu yolla yirmi binin üstünde köy ve çiftlik miri araziye çevrilmiş ve bu durum esasen basit bir toprak reformu olmayıp bir yandan aristokrasinin gücünü kırmak, diğer yandan da devletin askerî ve malî gücünü arttırmak için yapılmıştır. Devletin el koyduğu mülk ve vakıflara bakıldığında bunların kökeninde miri topraklar olduğu görülür. Bu tür toprakların mülk olarak verilmesi halinde aslında mülk olan sadece oradan elde edilen gelirlerdir. Vakfedildiklerinde

hip oldukları arazilerin mülkiyeti XIX. yüzyılın ortalarından itibaren mirî araziye çevrilerek Maliye Nezareti'ne devredilmiştir¹⁵.

Bugün Yakub Abdal Zaviyesi'nin bulunduğu yer, yine aynı isim ile tanınmaktadır. Mahalle, Ankara ilinin Çankaya ilçesine bağlı ve yaklaşık sekiz bin nüfuslu yerleşim yeridir. Her ne kadar Yakub Abdal'ın ismi hala yaşıyor olsa da yerleşim yerine adını veren bu kişinin kim olduğu hakkında tarihî kayıtlarda net bilgi yoktur. Elimizdeki sicil kayıtlarının giriş cümlelerinde sık sık onun, şeyh olduğundan ve Ankara'da medfûn olduğundan bahsedilmektedir¹⁶. Bu kısa bilginin dışında onun gerçek kimliği hakkında sicillerde fazlaca bilgi yoktur. Yakub Abdal'ın hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamasına rağmen, onun kurduğu zaviyesinin idarî düzeni hakkında şer'iyye sicillerinde hayli bilgi vardır.

Halk arasında Yakub Abdal'ın yaptırdığı türbe olarak bilinen yapı hala ayakta. Türbenin girişindeki kitabede; "bu bina sultân 'ü-l evtâd Abdal Yakub tarafından oğlu Derviş Sinan için H.1077/1666 yılının Muharrem ayında yaptırılmıştır" yazmaktadır. Yakub Abdal için kitabede sultân 'ü-l evtâd/sultanların güvendiği kişi ünvanının kullanılmış olması onun, saygın bir kişi olduğuna işarettir. Türbe içerisinde ise Yakub Abdal'ın oğlu olduğu ifade edilen Derviş Sinan'ın mezarı vardır. Türbenin hemen bitişiğinde ise mahalle camisi bulunmaktadır¹⁷.

Yapılan tüm araştırmalara rağmen, Yakub Abdal Zaviyesi'nin vakfiyesini tespit etmek mümkün olmamıştır. Zaviyeye ait vakfiyenin olmaması, Osmanlı devrindeki sicillere de yansımıştır. H.1115/1703 tarihli bir kayıta, "Yakub Abdal Vakfı'nın vakfiyesi mevcut olmamağla ber vech-i muharrer kime meşrût olduğu ma'lûm değildir" denilmektedir¹⁸. Her ne kadar vakfiyesi olmasa da sicil kayıtlarından

ise bu topraklar, vakif gelirleri haline dönüşmüşlerdir. O halde II. Mehmed'in reformu doğrudan doğruya devlete yeni malî ve askerî kaynaklar temin etmek için kamu yararına çalışmayan vakıfları ve köken itibarıyla miriye ait olan mülkleri ilga etmek şeklinde olmuştur. Bkz. M. Öz, "Merkeziyetçi İmparatorluğu Doğru Fatih Devri Siyasi ve Sosyal Değişmeler", s. 29; yine aynı yazar *Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcular*, Dergâh Yayınları. Benzer şekilde O. Özel, "Limits of the Almighty", p. 246.

15 XIX. yüzyılda Yakub Abdal Zaviyesi Vakfı'na ait arazilerin Maliye Nezareti tarafından değerlendirildiğine dair elimizde belgeler mevcuttur. XIX. yüzyıl uygulamaları hakkında N. Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1991 ve M. Çizakça, *Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2000, s. 21- 31.

16 AŞS 17/703: 953 ve AŞS 84/770: 758).

17 Bu caminin gerek şekil ve gerekse biçim açısından yakın zamanda yapıldığı anlaşılmaktadır.

18 "...hâliyâ zikr olunan zâviyenin vakfiyye-i ma'mûlûn-bihâsında kimesneye meşrûta kaydı olmayıp bu âna gelince Mevlevî şeyhleri meşrûtiyyet üzere âher kimesneler mutasarrıf oldukları yodkur hatta mûmâ-ileyh eş-Şeyh Ahmed mukaddemâ Hacı Halil nâm sipâhî ref'inden tevcîh olunmuşdu mûmâ-ileyh eş-Şeyh Ahmed -zîde salâhuhû-faklru'l-hâl ve kesîrül-ıyâl olup zâviye-i mezbûreye her vechile mahal ve müstahıkdır deyu Ankara ahâlîsinden Hasan bin İsmail ve Seyyid Hasan ibn-i el-Hâc Veli ve Ahmed bin İsmail ve Mustafa bin Şahin ve sâir ulemâ ve cemm-i gafîr alâ tarîkı'ş-şehâde haber vermeleriyle mûmâ-ileyh eş-Şeyh Ahmed -zîde salâhuhû-ya zâviye-i mezbûre kemâ kân ibkâ ve mukarrer kılınıp..." görevlendirme talep edilmiştir(AŞS 82/768: 245).

Gazi

Akademik
Bakış

215

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

hareketle vakıfla ilgili bir kısım sorulara cevap bulunabilmektedir. Örneğin, vakfın hangi amaçla kurulduğu, gelirlerinin nereye harcandığı ve yönetim şeklinin nasıl sağlandığı sicillere göre cevaplanabilmektedir.

Yakub Abdal Zaviyesi'nin XVI. yüzyıldaki yöneticileri ve gelirleri hakkında evkaf ve muhasebe defterinde kayıtlar mevcuttur. Bölgenin en erken tarihli vakıf kaydı olan Ankara Evkaf Defteri'nde Yakub Abdal Vakfı zaviyedârlığının Hüseyin Dede'nin ölümünden sonra oğlu Kemal Dede'ye verildiği kaydedilmektedir¹⁹. Aynı şekilde, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'ne bağlı Kuyud-ı Kadîme Arşivi'nde bulunan H. 979/1571 tarihli Ankara Evkaf Defteri'nde de benzer bilgiler mevcuttur. 558 numaralı bu deftere göre, padişah beratı ile Hüseyin Dede'nin vakfa tasarruf ettiği, onun ölümünden sonra ise oğlu Gül Baba/Dede'nin²⁰ burada yönetici olarak atandığı ifade edilmektedir²¹. Farklı kaynaklardan hareketle vakfın yönetiminin Hüseyin Dede'nin soyundan gelen Kemal Dede'ye sonra da Gül Dede'ye verildiği anlaşılmaktadır²².

63/749 numaralı Ankara Şer'iyye sicilinde bir ara zaviye yönetiminin Bektaşî kökeninden gelen şeyhlerde olduğu ifade edilmektedir²³. Konuyu araş-

19 Ankara bölgesinin en erken tarihli Evkâf defteri H.928/1521 yılına aittir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları 116-05 numarada kayıtlı defterde, Ankara Sancağı'ndaki bu zaviyeden bahsedildiği görülmektedir(Bakınız MC. Yaz. 116-05, s.19b).

20 Farklı sicillerde benzer bilgiler mevcuttur. Örneğin 88/774 numaralı Ankara Şer'iyye Sicilinde Yakub Abdal Zaviyesi'ne öteden beri Hüseyin Dede sonra Gül Dede'nin tasarruf ettiği vurgulanmıştır(AŞS 88/774:610).

21 Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasından sonra Osmanlı merkezî idaresi her yerde Bektaşî, mühlid ve rafizî olup olmadığını tespit etmeye çalışmıştır. Nitekim bunun için gönderilen 13 Cemâziye'l-evvel 1243/2 Aralık 1827 tarihli yazıda, Ankara Sancağı'nda Bektaşî, Mühlid ve Râfizî olup olmadığı hakkında rapor istenmiştir. Özellikle Anadolu'da bu tarihe kadar kayıtları tahrir edilmemiş Bektaşî tekkesi, mülâhîde ve revâfiz taifesi olup olmadığı bilinemediğinden şayet varsa, derhal İstanbul'a bildirilmesi talep edilmiştir. Yapılan incelemelerde, *Ankara ve civarında Bektaşî mühlîde ve revâfiz taifeleri olmayub, defterlerde isimleri bulunmayan Gül Baba, Tayyib Dede, İncek Dede, Baba Kestel Zaviyeleri'nde dahi benzer görüşte kişilerin olmadığı* ifade edilmiştir(AŞS 215/901: 298).

22 "...Kazâ-i mezbûrede vâki' Yakub Abdal Zâviyesi ibtidâ Hüseyin Dede'ye ba'dehû oğlu Gül Dede[ye] verilip onlardan sonra ba'zı kimesneler zabt ve ba'dehû Şeyh Abdullah ve Şeyh Abdurrahman mutasarrıf iken âherden Ahmed nâm kimesne bir tarîk ile mutasarrıf olup ba'dehû ta'âmiyye-i fukarâ olduğun Rumeli kâdiaskeri huzûrunda sikât haber vermeleriyle Şeyhü'l-İslâm işâretiyle tevliyet ve zâviyedârlığı vazife-i mu'ayyene ile fukarâya ta'âmiyye olmak üzere Mevlevîhâne şeyhi olan Şeyh Mehmed'e tevcîh olunmuşken mezbûr Ahmed sâhib-i evvel olmak üzere alâ tarîki't-tedris alıp gadr etmekle yine ke'l-evvel fukarâya ta'âmiyye olmak üzere zâviye-i mezbûre kendüye tevcîh olunmak bâbında inâyet recâ ve zâviye-i mezbûreye ibtidâ Hüseyin Dede ve ba'dehû oğlu Gül Dede mutasarrıf oldukları Defterhâne'de derkenâr olunub..."(AŞS 88/774: 610).

23 Aslında tekke ve zaviyelerin isimleri onların hangi tarikata mensup olduğunu ortaya koymaktadır. Abdal, Baba vb. isimler taşıyanların genellikle Kalenderî ve Bektaşî zaviyeleri oldukları bilinmektedir. Evâhîr-i Cemâziye'l-evvel 1093/27 Mayıs- 6 Haziran 1682 tarihli belgede; "*Hacı Bektâş-ı Velî evladından olan silsileden seccâdenişin kudvetü'l-sülehâ es-sâlikîn el hac Zülfikar mektûb gönderüb Ankara'da vakî' Yakub Abdal Zaviyesi'nin zaviyedârlığına kadimden berü Bektaşîler mutasarrıfken âherden ba'zı kimesneler hilâf-ı inhâ olub berat itmeleriyle refî tevkî' şân-ı hakânî Dervîş Mehmed'e verildiğini* ifade etmiştir.

tırırken sadece tahrir ve evkaf kayıtları üzerinden hareket edilmiş olsaydı belki de Yakub Abdal Zaviyesi'nin hangi tasavvufî gruba ait olduğunu tespit etmek mümkün olamayacaktı. Çünkü tahrir ve evkaf defterlerinde tekke ve zaviyelerin genel olarak hangi tarikata mensup dervişlerin elinde olduğundan bahsedilmemektedir²⁴.

Yakub Abdal Zaviyesi'nde Meşihat Sorunu

Çalışmanın bu kısmında öncelikli olarak vakfın kuruluş amacını ve gelirlerini tespit etmek gerekmektedir. Daha sonra ise zaviyede kimlerin meşihatlık/şeyhlik yaptığını ortaya konacaktır. Zaman içerisinde vakıfta zaviyedâr olarak görevlendirilen kişilerin neden farklı tasavvufî görüşlere mensup kişiler atandığını da vurgulamak gerekmektedir. Bütün bu süreç içerisinde vakıf yönetimine atamaların nasıl yapıldığı sorularına da cevap aranacaktır.

Sicillere göre vakfın esas kuruluş amacı, âyende ve revendeye hizmet vermektir. Nitekim vakıf zaviyenin meşrûtiyeti için Şeyh Mehmed'e verilen be-ratta, *âyende vü revendeye it-âm-ı taâm idüb* hizmet etmesi tavsiye edilmiştir²⁵. Öte yandan vakıf şeyhleri aynı zamanda vâkifa karşı bazı sorumlulukları da yerine getirmek zorundadırlar. Bu anlamda vakıf şeyhi senede iki defa vâkifin ruhu için hatim yapması gerekiyordu. Bu iş için zaviyedârın kendi maaşından başka vakıf malından yevmî bir akçe almaya hakkı vardır²⁶.

Yakub Abdal Zaviyesi'nin kuruluş amacı gibi kaynaklardan gelirlerini de tespit etmek mümkündür. Örneğin, H.1521 tarihli evkaf defterine göre vakfın yıllık geliri 600 akçe olarak kaydedilmiştir²⁷. Öte yandan M.1571 tarihli Ankara Evkâf Defteri'nde ise vakfın gelirleri, İlpınar Köyü'ndeki 280 dönüm araziden elde edilen 1685 akçedir. Yine aynı defterde vakfın hınta, şaîr, burçak, mercüme, nohud, öşr-ü bağ, resm-i çift, resm-i bennak, resm-i zemin ve adet-i ağnam gelirlerine sahip olduğu anlaşılmaktadır²⁸. Öte yandan M.1796 yılına ait bir başka kayıta ise vakıf köyünün öşür gelirlerinin 1500 kuruş olduğu ifade edilmektedir²⁹.

24 Saim Savaş, *Bir Tekkenin Dini ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi*, Dergâh Yayınları, 1992, s. 30, İstanbul.

25 Görüldüğü gibi Yakub Abdal Zaviyesi'nin yerine getirmesi gereken yükümlülüklerin başında âyende ve revendeye bakmak vardır. Genellemek gerekirse zaviyelerin yolcuların günlük barınma ihtiyacını karşılamak üzere faaliyet göstermesi sadece belirli bir bölgeye has uygulama olmayıp, bütün Yakınoğlu'da yaygın bir yükümlülük olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle âyende ve revendeye hizmet vermek amacıyla kurulmuş olan Yakub Abdal Zaviyesi, bölgenin en yüksek dağı olan Elmadağ'a çıkan yol üzerinde bulunmaktadır. Osmanlı devrinde bu zaviye, yaylak ve kışlak arasında gidip gelen köylünün mola yeri olarak kullanılmıştır (Bkz. AŞS 41/727: 456 ve AŞS 42/728: 477).

26 Çeşitli tarihlerde vâkifin ruhu için günlük bir akçe maaş ile yeni görevliler atanmıştır. Örneğin 15 Zilkâ'de 1071/ 12 Temmuz 1661 tarihinde Molla Bekir'e görev verilmiştir (AŞS 46/732: 459 ve 509).

27 MC. Yaz. 116-05: 19

28 Ankara Ev. Deft 558: 30/a.

29 Mevlevî sülalesinden gelen Şeyh Ahmed Uryânizâde ibni Şeyh Abdülbâkî devrinde vakfın sadece bahçe öşürleri toplamı 161 kuruş gelmektedir (AŞS 89/775: 325). Başka örnek için bkz. AŞS 187: 165.

Yakub Abdal Zaviyesi'nde *mütevelli*³⁰ ve *zaviyedarlık*³¹ görevleri onun evlâdiyet statüsü gereği uzun süre aynı aileden gelen kişilerce yönetilmiştir. M.1521 tarihli Ankara Evkaf defterinde Hüseyin Dede'nin ölümünden sonra verilen beratta oğlu Kemal Dede'nin zaviyeye yönetici yapıldığı ifade edilmiştir. Öte yandan 1571 tarihli Ankara Evkâf Defteri'nde ise, vakfın tasarrufunun Hüseyin Dede'den Gül Dede'ye geçtiği belirtilmektedir³². Zaviyenin yönetim yapısıyla ilgili evâhir-i Receb 1028/Temmuz 1619 tarihli bir başka kayıta ise, Yakub Abdal Zaviyesi'nin tevliyeti ve meşihatının Şeyh Musa oğlu Sefer'de olduğu anlaşılmaktadır. 28 Receb 1028/Temmuz 1619 tarihinde evlâdiyet üzere meşrû olan zaviyenin yönetimi için sadece Şeyh Musa oğlu Sefer değil, onun kardeşleri Mehmed, Ebubekir ve Hatçe Ümmi binti Latife de görev almak için talepte bulunmuştur³³. Bu durumda adı geçen kişilerin merkeze yaptıkları başvurular incelendikten sonra, vakfın *tevliyet* ve *meşihat* görevlerinin³⁴ Şeyh Musa oğlu Sefer'e verildiği anlaşılmaktadır³⁵.

30 Osmanlı idarî yapısına göre vakıflarda hizmet veren mütevelli, imam ve hatip gibi görevlileri padişah adına kazaskerler tespit ederlerdi. Bu nedenle vakıfta adı geçen herhangi bir göreve atanabilmek için ya İstanbul'a gitmek gerekiyordu ya da temsilci göndermek suretiyle talip olanların durumunu merkeze arz etmesi beklenirdi.

31 Osmanlı sisteminde kadı, naib, müderris veya şeyh atamaları da merkezden yapılırdı. Atama için önce Ankara Kadısı, Anadolu Kazaskeri'ne yazar, orada yapılan incelemelerden sonra görev için Şeyhü'l- islam'a durum arz edilirdi. Şayet Şeyhü'l- islam atamaya onay verirse Sadâret kanalıyla berat yazılır ve padişah adına onaylanırdı. Örneğin, Yakub Abdal ile ilgili bir belgede: "...Şeyhü'l- islam hazretlerinin işaretleriyle ve ruûs-ı hümayun ile bir zaviye Zeyd'e tevcih olunduktan sonra ol zaviye Şeyhü'l-islam işaretinden beratla Zeyd üzerinden umûra tevcih olunmağla umûr-u ol zaviyeyi Zeyd'e zabt ittürmeyüb kendüye zabta kâdir olur..." Ol havale; "...bu surette umur-u ol zaviyeyi Şeyhü'l- islam işaretinin ruûsıyla Zeyd üzerinden almağla ol zaviyeyi Zeyd'den alub kendisü zabta kâdir olur..." denilmektedir(AŞS 44/730: 363).

32 "...zikir olunan Mevlevihâne fukarâsının ta'ayyüşleri sadakât ve nüzûrâta münhasıra olmağla kazâ-i mezbûrede vâki' Yakub Abdal Zâviyesi ibtidâ Hüseyin Dede'ye ba'dehû oğlu Gül Dede'[ye] verilip onlardan sonra ba'zı kimesneler zabt ve ba'dehû Şeyh Abdullah ve Şeyh Abdurrahman mutasarrif iken âherden Ahmed nâm kimesne bir tarîk ile mutasarrif olduğu..." ifade ediliyordu(AŞS 88/774: 610).

33 Vakıf mütevellisi öldüğü zaman yerine genellikle vâkıfın kendi çocuklarından biri göreve getiriliyordu. Vâkıfın çocukları arasından yönetici olmak isteyen kişi sayısı birden fazla ise o zaman idareci seçiminde *ehil ve müstahak* olan göreve getirilirdi(B.Yediyıldız, *XVIII. yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s. 176-182). Görevlendirme ile ilgili olarak; "...Yakub Abdal nâm vakf-ı zâviyenin tevliyet ve meşihati merhûm Şeyh Musa oğlu Yusuf nâm kimesneye ba'dehû batnen ba'de batnin mezbûrun evlâdına meşrûta idüğü vakfiyye-i ma'mûlûn-bihâsında mukayyed olup ve zâviye-i mezbûrun meşihati ve tevliyetin nisfı bundan evvel mutasarrif olan Devcizâde Mehmed Halife fevt olup yeri ber-müceb-i şart-ı vâkıf işbu dârende-i tevkî-i refî-i sa'âdet-nişân-ı hakanî Mehmed ve Ahmed ve Hacce Ümmü bint-i Lütfü nâm hâton merhûm Şeyh Yusuf'un evlâdından olup ellerinde olan hüccet-i şer'iyye mücebince..." tevcih olunduğu ifade ediliyordu(AŞS 18/704: 743- 829).

34 Vakıf müessesesinde nazır, şeyh veya mütevellilik görevlerinde bulunan kişiler, bazen aynı anda iki görevi bir arada götürmüşlerdir(B. Yediyıldız *XVIII. yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s. 185).

35 Osmanlı sosyal kurumlarında olduğu gibi, Yakub Abdal Zaviyesi'nde de tevliyet ve meşihat görevini görenlere her padişahlar döneminde *tecdîd-i berat*/yeni görev belgesi verilmiştir. Nitekim 14 Ekim 1649 tarihinde Sultan İbrahim'in yerine padişah olan IV. Mehmed tarafından zaviyedar ve mütevelliye görev belgesi gönderilmiştir. Sicil kaydından anlaşıldığına göre,

Görsel

Akademik
Bakış

218

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Yakub Abdal Zaviyesi yönetiminde evlâdiyet statüsünün uygulanması nedeniyle vakıf yönetiminde görev alan kadınlar da vardır. Nitekim evâhir-i Receb 1050/Kasım 1640 tarihleri arasında yazılmış bir belgede zaviye yöneticisi olarak Kerime Hatun'dan bahsedilmektedir³⁶. Zaviyede şeyhlik görevinde bulunan kişilerin görevlerini her zaman huzur içerisinde yaptıklarını söylemek mümkün değildir³⁷. Nitekim Kerime Hatun'un mütevellî olmasından sonra vakıf üzerinde müdahalelerini arttıran Abdülsettar'ın merkezî idare tarafından uyarıldığı belgelerden anlaşılmaktadır³⁸.

Yakub Abdal Zaviyesi'nin yönetimi bir süreliğine Gül Dede'nin tasarrufunda kalmıştır. Gül Dede'den sonra muhtemelen zaviyeden ayrılmalar yaşanmıştır³⁹. Zira sicil kayıtlarında sürekli olarak Gül Dede'ye atıf vardır. Sicillerde geçmişe dair yapılan atıflarda, XVI. yüzyıl sonlarından itibaren zaviye yönetiminin bu soydan devam etmesi gerektiği vurgulanmıştır⁴⁰. Örneğin 29 Rebiü'l-âhir 1029/Nisan 1620 tarihinde vakıftan yapılan şikâyetle, *öteden beri Yakub Abdal Zaviyesi'nin zaviyedârı olanların Eşrefüddin Sultan soyundan gelmiş olmaları gerektiği vurgulandıktan sonra, bu silsileye göre vakıf yönetiminde Seyyid Fuzûl'un bulunması gerektiği savunulmuştur*⁴¹.

İlk dönemlerde Yakub Abdal Zaviyesi'nde şeyhlik yapan kişilerin Bektaşî tarikatından olduklarına dair elimizde birkaç kayıt bulunmaktadır. Örneğin, evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1093/Haziran-Temmuz 1682 tarihleri arasında yazılmış bir belgede vakfın yönetiminin Hacı Bektaş Veli evladından olan El-Hac Zülfikar'dan kurallara aykırı olarak alındığı belirtilmektedir⁴². Yakub Abdal

verilen berat ile Yakub Abdal Zaviyesi şeyhliği Mevlana Şeyh Mahmud'dadır(AŞS 36/722: 323).

- 36 Osmanlı devrinde tekke ve zaviyelerde şeyh ve mütevellî olan kadınlara çok az da olsa rastlanmaktadır. Örneğin XVIII. yüzyılda Ağâh oğlu İbrahim isimli Nakşî şeyhinin kendisinden sonra yerine kızı Şâkire'nin şeyh olmasını talep etmesi ilginç bir örnektir(B. Yediyıldız, *XVIII. yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s. 22). Zaviye ile ilgili AŞS 31/717: 846.
- 37 Nitekim H.1058/1649 yılında zaviye şeyhi olan Mevlana Mahmud'un görevini yapmasına engel olan Muhyiddin'in durdurulması için Ankara Kadısı Mevlana Seyyid Mehmed uyarılmıştır(AŞS 37/722:340).
- 38 Vakfın mütevellî ve şeyhlerinin görevlerini rahat bir biçimde yapmasını engelleyen kişilerin genellikle aynı soydan gelen akrabalarıdır. Burada muhalefetin esas amacı, vakıf yönetimini ele geçirmektir.
- 39 Muhtemelen Yakub Abdal Zaviyesi'nde Gül Dede/Baba ile birlikte bir bölünme yaşandı. Böylece dervişleriyle Gül Dede kendi adına yeni bir zaviye oluşturarak buradan ayrılmış olmalıdır. İşte bu nedenle XIX. yüzyılda Ankara ve civarında Bektaşîlerin bulunabileceği tekkeler zikredilirken Gül Baba, Tayyib Dede, İncek Dede, Baba Kestel Zaviyeleri'nin adı ifade edilmektedir(AŞS 215/901: 298).
- 40 "...merhûm Yakub Abdal Zâviyesi'ne bundan akdem merhûm ve mağfûrun-lehden Eşrefüddin Sultân -kuddise sıruhu'l-azîz-in evlâdından dârende-i fermân-ı vâcibü'l-izân fahrû's-sâdât ve menba'ul-izz ve's-sa'âdât Seyid Muslı ile Devcezâde Mehmed nâm kimesne nizâ' üzere mutasarrıflar iken merkûm Devcezâde Mehmed fevt olup fevtinden dahi merkûm Seyyid Muslı kendüye müceddeden tevcîh olmak bâbında..." işlemlerin yapılmasını istiyordu(AŞS 18/704: 768).
- 41 Sicil kaydı için bkz. AŞS 18/704: 768.
- 42 "...Hacı Bektaş-ı Velî evlâdından âsitânesinde seccâde-nişîn olan kıdvetü's-sulehâ'i's-sâlikîn el-Hâc Zülfikar -zîde salâhuhü- südde-i sa'âdetime mektûb gönderip Ankara'da vâki'

Gazi

Akademik
Bakış

219

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Zaviyesi'nde yaşanan idarî değişikliklerle ilgili şikâyetler ve sızlanmalar sürekli hâle gelmiştir⁴³. Dolayısıyla farklı tarihlere ait belgelerden anlaşılabilirdiği kadarıyla, Ankara'da Yakub Abdal Karyesi'nde bulunan zaviyenin mütevellî ve şeyhleri müessesede yaşanan çeşitli sıkıntılara bağlı olarak görevden alınmışlardır.

Sicil kayıtlarından takip edildiğinde, muhtemelen XVII. yüzyıl ortalarında bir Bektaşî şeyhinin önderliğinde yönetilen Yakub Abdal Zaviyesi'nde mütevellî ve şeyhlik görevlerinin birkaç defa el değiştirdiği anlaşılmaktadır. Nitekim evâil-i Rebiü'l- âhir 1063/Mart 1652 tarihli hükümde, "öteden beri zaviyedarlık Mevlana Şeyh Mehmed'e tevcih edilmiş iken Abdülkâdir Geylanî"⁴⁴ hülefâsından Sadık ve Mustafa'ya zâviyedarlığın verildiği ifade edilmektedir⁴⁵. Böylece vakıf zâviyedarlığı evâil-i Rebiü'l- âhir 1063/Mart 1652 tarihinde yapılan değişiklikle Kadiriyye tarikâtına⁴⁶ mensup kişilere verilmiş olması, Yakub Abdal Zaviyesi'nde Bektaşî kökeninden gelen şeyhliğin sona erdiğini ortaya koymaktadır.

Bektaşî tarikâtına bağlı şeyhlerin yönetiminde iken zamanla, Kadiriyye tarikâtına mensup şeyhlerin yönetimine geçen Yakub Abdal Zaviyesi'nin idaresi, bu tarikata mensup kişilerin elinde yine uzun süre kalamamıştır. 18 Şa'ban 1071/Nisan 1661 tarihli belgede, Şeyhülislam'ın işaretleriyle Hacı Bayram Velî Camisi'nde *dersiâm/müderris* olan Mustafa Efendi'nin *meşihat ve tevliyet görevine* atandığı belirtiliyordu⁴⁷. Dolayısıyla Yakub Abdal Zaviyesi'nin H.1063/1652 yılında

Yakub Abdal Zâviyesi'nin zâviyedârlığına kadimden Bektaşîler mutasarrıfken âherden ba'zı kimesneler hilâf inhâ alıp berât etmeleriyle râfi'-i tevkTu'-ş-şân-ı hakanî Derviş Mehmed için her vechile mahal ve müstahıkdır deyu tevcih olunup berât-ı şerifim verilmek bâbında inâyet recâsına arz etmeğin mücebince tevcih edip işbu berât-ı sa'âdet-âyât ve behcet-gâyâtı verdim..." denilmektedir(AŞŞ 63/749:641).

- 43 Nitekim 9 Safer 1316/4 Temmuz 1898 tarihli bir belgede "...öteden berü Yakub Abdal Zaviyesi Hüseyin Dede'ye bâ'de oğlu Gül Dede'ye virilüb anlardan sonra ba'zı kemîneler(aciz kimseler) zabt ve Şeyh Abdullah ve Şeyh Abdurrahman mutasarrıflarken aherden Ahmed nam kimesne bir tarikle mutasarrıf olub ba'dehü taâmiye-i fukarâ olduğun Rumili Kazasker'i huzurunda sikât haber vermeleri ile şeyhü'l- islam işaretleri ile tevliyet ve zaviyedarlığı vazife-i muayyene ile fukarâ-i taâmiye olmak üzere Mevlevîhaneye kayd ettirildiği..." ifade ediliyordu(C. EV.1589).
- 44 XV. yüzyılda yayılmaya başlayan Kâdirîlik, Anadolu'dan önce Suriye, Mısır, Arabistan, Afrika ve Endülüs bölgelerine yayılmıştır. Tarikatın ifade edilen bölgelere yayılmasında kendi soyundan gelen çocuklarının ve torunlarının etkisi vardır(N. Azamat, "Kâdiriye" *Diyanet İslam Ansiklopedisi* 24, s. 131- 132).
- 45 "...Ankara'da vâki' Yakub Abdal Zâviyesi bundan akdem berât-ı şerifimle kendüye tevcih olunmuşken Abdülkadir Geylanî hulefâsından Sadık ve Mustafa nâm kimesneler alıp gadr eylemleriyle zikir olunan zâviyedârlik ibkâ ve mukarrer kılınıp sûret-i ru'ûs mücebince berât-ı şerifim verildiğin bildirip mücebince inâyet recâ etmeğin ba'de'l-yevm zikir olunan zâviyedârlik-ı mezkûr Şeyh Mehmed elinde olup berâtı mücebince kemâ kân zabt u tasarruf etdirip min ba'd mezbûrân Sadık ve Mustafa ve âherden bir ferd dahl u ta'arruz etdirmeyesin..." deniliyordu(AŞŞ 41/727: 481).
- 46 Anadolu'ya Hacı Bayram Velî'nin müridi iken onun emri üzerine Hama'ya gidip Abdülkâdir Geylanî'nin soyundan Hüseyin el Hamevî'den yetki alan Eşrefoğlu Rûmî, Kadiriliği getirmiştir. Kâdirîliğin XV. yüzyılda Eşrefoğlu Rûmî tarafından Anadolu'ya getirildikten sonra yayılmaya başladığı kaynaklarda ifade edilmektedir(A. Y. Ocak 1998: 132 ve N. Azamat 2001: 132).
- 47 Sicil kaydı için bkz. AŞŞ 47/733: 448.

Görsel

Akademik
Bakış

220

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Kâdiriyye tarikatına mensup kişilere verilmesinden 9 yıl sonra yani H. 1072/1661 yılında *Bayrâmiyye tarikatından*⁴⁸ müderris Mustafa Efendi'ye verildiği görülmektedir.

Öte yandan, zaviyede idarî düzenin Bektâşîyye, Kâdiriyye ve Bayrâmiyye tarikatlarına mensup farklı şeyhlerle sürdürülmüş olmasına rağmen, kurumda ortaya çıkan idarî sorunlar ve usûlsüzlükler, XVII. yüzyılın sonlarına kadar engellenememiştir. İşte bu gelişmeler neticesinde, Osmanlı merkezî idaresi Yakub Abdal Zaviyesi yönetiminde yeni bir uygulamayı devreye sokmuştur. Buna göre, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren aşamalı olarak zaviyenin iç düzeninde bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Vakfın kuruluşundan XVII. yüzyıl sonlarına kadar geçen sürede, Yakub Abdal Zaviyesi'nde ortaya çıkan idarî problemleri çözebilmek için Osmanlı merkezî idaresi farklı tarikatlara mensup şeyhleri göreve getirmiştir. Osmanlı merkezî idaresi XVII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren vakıf üzerindeki tasarrufunu daha farklı şekilde kullanmıştır. Buna göre Osmanlı merkezî yönetimi Yakub Abdal Zaviyesi'nde sürekli mütevellî ve şeyh değiştirmek yerine, vakfın idaresini doğrudan doğruya Ankara Mevlevîhânesi'ne bağlamayı uygun bulmuştur⁴⁹.

Yakub Abdal Zaviyesi'nin, Mevlevîye tarikatına mensup şeyhlerin eline geçmesi aşama aşama gerçekleşmiştir. Evâil-i Şa'ban 1100/Mayıs 1689 tarihleri arasında zaviyede mütevellîlik görevi Abdurrahman'ın tasarrufunda bulunmak-

48 Bayrâmiyye Tarikatı, Kâdiriyye Tarikatı'nın aksine Anadolu'da ortaya çıkan tarikatlardan birisidir. Hocası Hamidüddîn-i Aksarayî'nin vefatından sonra Ankara'ya yerleşerek burada irşat faaliyetlerinde bulunan Hacı Bayrâm-ı Velî, 1421 yılında II. Murad tarafından Edirne'ye davet edilince görüşlerinin kısa sürede başkentte yayılmasını sağlamıştır. Sultan II. Murad, Hacı Bayram Velî adına Edirne'de mahalle kurdurduktan sonra, ona vakıflar tahsis etmiştir. Ayrıca aynı padişahın, Bayramî tarikatı mensuplarına ihsanlarda bulunduğu ve tarikat mensuplarından vergi alınmamasını istediği, onlara verdiği değeri açıkça göstermektedir. Hacı Bayram'ın kendi tasavvufî anlayışına göre çiftçilik yaparak geçinmesi ve müritleriyle imece usûlü ekin biçmesi, onun esnaf arasında *Ahî Baba* olarak tanınmasına neden olmuştur. Bu itibarla Hacı Bayram Velî'nin adıyla bilinen Bayrâmiyye tarikatı köylü ve esnaf zümreleri arasında daha fazla taraftar bulmuştur. Sonuç olarak Bayrâmiyye tarikatının gerek merkezî devlet politikalarına ters düşmeyen görüşleri gerekse, sünnî akideleri esas almaları nedeniyle halk nezdinde kabul görmüştür. Aynı şekilde Akşemseddin, Akbiyık ve Molla Zeyrek gibi önemli simâların yine Bayrâmiyye tarikatına gönül vermiş olması sosyal hayatta görülen önemli gelişmelerdir(F. Bayramoğlu- N. Azamat, "Bayrâmiyye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi V*, s. 271, 1992, İstanbul.

49 Osmanlı sosyal sisteminde dışardan vakıf yöneticisi atanmanın genellikle üç şekilde gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bunlardan birincisi ve belki de en önemlisi; vâkıfın kurduğu vakıf için tesis ettiği vakfiyede *ebâ- an ced* sürüp giden yönetici ailesinin neslinin tükenmesi durumunda devlet bu vakıfların yönetiminde doğrudan söz sahibi durumuna gelmiştir. Dolayısıyla vâkıfın neslinin inkirâz bulduğu durumlarda genellikle vakıf yönetiminin merkezî idare tarafından atanan kişilere devredildiği görülmüştür. Dışardan vakıf yöneticisi atanmasına neden olan ikinci husus ise, vakfın hizmetlerini sürdüren kişilerin yolsuzluklara karışmalarıdır. Üçüncüsü ise vakıf gelirlerinin sürekli olarak zarar gördüğü, gelirinin giderini karşılamadığı durumlarda söz konusu vakıflar, yakında bulunan başka müesseselere bütün gelir ve giderleri ile devredilmişlerdir.

Gazi

Akademik
Bakış

221

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

tadır⁵⁰. Daha sonraki kayıtlarda ise zaviyenin hangi gerekçelerle ve ne şekilde Ankara Mevlevîhânesi'ne bağlandığı ortaya konmuştur⁵¹. Belgelerden anlaşıldığı üzere, zaviye ile ilgili çeşitli sorunlar vardır. Bu sorunların başında zaviyenin vakfiyesinin bulunamaması gelmektedir. Kurumun tescil belgesi anlamına gelen vakfiyenin olmaması onun, idarî yapısının nasıl sürdürüleceğini, gelir kaynaklarının ne şekilde harcanacağını belirsiz duruma getirmiştir. Daha açık belirtmek gerekirse; vakfın yönetiminin kime meşrût olduğu tam olarak belli olmadığından, Osmanlı merkezî yönetimi vakıf idaresine çekidüzen vermeye çalışırken çözüm olarak, müessesenin tamamen mevlevîhâneye bağlanmasına karar vermiştir⁵².

Yakub Abdal Zaviyesi'nin mevlevîhâneye bağlanmasından sonraki serüveni hakkında arşivlerde yine çeşitli kayıtlar mevcuttur. Bu kayıtlardan ilki, 2 Cemâziye'l-âhir 1116/Ekim 1704 tarihine aittir. Osmanlı merkezî idaresi, vakıfta yaşanan usûlsüzlük üzerine bu kurumu, gelir ve giderleri ile mevlevîhâne vakfına aktardığını gönderdiği yeni beratla resmîleştirilmiştir⁵³. Zaviyenin mevlevîhâneye bağlanmasından sonra, yani 14 Cemâziye'l-evvel 1117/Eylül 1705 tarihli başka bir kayıttan vakfın yaklaşık 16 yıldır Mevlevî kökenli şeyhler tarafından yönetildiği vurgulanmaktadır⁵⁴.

50 Bu tarihte Seyyid Ömer mahkemeye yaptığı başvuruda daha önceden siyâdete/seyyidlere mutasarrıf edilen zaviyenin "...aherden Abdurrahman, Mevlevilere meşruttur deyi hilâf-ı inhâ bir tarikle zaviyedarlığı alub ve suret-i defterde meşrut olmadığı vâki' olmağın mezbur Abdurrahman ref' olunub gerü mezbûrâ kemâkân ibkâ ve mukarrer kılınmak..." gerektiği ifade edilmektedir(AŞS 70/756: 160).

51 2 Cemâziye'l-âhir 1116/ 3 Ekim 1704 tarihli kayda göre; "...mukaddemâ birkaç nefer kimesneler haber vermeleriyle vakfiye mevcud olmamağla ber vech-i muharrer meşrut olduğu ma'lûm değildir deyi i'lâm olundu..." denilmektedir(AŞS 82/768:245).

52 "...Ankara'da vâki' mevlevîhâne fukarâsının ta'âmiyelerine meşrûta olmak üzere mevlevîhâne şeyhi olan Şeyh Mehmed arzuhâl eyledikde mukaddemâ zâviye-i mezbûreyi mevlevîhâne şeyhleri zabt edegelmışlerdir deyu birkaç nefer kimesneler haber vermeleri ile vakfiye mevcud olmamağla ber-vech-i muharrer meşrûta olduğu ma'lûm değildir deyu ilam ve Müftî-i sâbık Mehmed Efendi işâreti mücebince bin yüz on beş Şabanı'nın on üçüncü günü mezbûr Şeyh Mehmed'e tevcih olunmuşken hâliyâ zikr olunan zâviyenin vakfiyye-i ma'mûlün-bihâsında kimesneye meşrûta kaydı olmayıp bu âna gelince mevlevî şeyhleri meşrûtiyyet üzere âher kimesneler mutasarrıf oldukları yokdur hatta mûmâ-ileyh eş-Şeyh Ahmed mukaddemâ Hacı Halil nâm sipâhî ref'inden tevcih olunmuşdu mûmâ-ileyh eş-Şeyh Ahmed -zide salâhuhû-fakîru'l-hâl ve kestrü'l-iyâl olup zâviye-i mezbûreye her vechile mahal ve müstahıkdır deyu Ankara ahâlisinden Hasan bin İsmail ve Seyyid Hasan ibn-i el-Hâc Veli ve Ahmed bin İsmail ve Mustafa bin Şahin ve sâir ulemâ ve cemm-i gafîr alâ tarîkî-ş-şehâde haber vermeleriyle mûmâ-ileyh eş-Şeyh Ahmed -zide salâhuhû-ya zâviye-i mezbûre kemâ kân ibkâ ve mukarrer kılınıp berât-ı âlişânım verilmeğe bâbında..."hüküm yazılmıştır(AŞS 82/768: 245).

53 Belgede ifade edildiği şekliyle; "...başdefterdarım El hac Mehmed nâm ulûvvenin i'lâmıyla bundan akdem kendüye tevcih olunub üzerinde iken Ankara'da Mevlevî şeyhi Şeyh Mehmed mevlevîhâneye taâmiye olmak üzere bir tarikle hilâf-ı inhâ ile vakfa şart-ı vâkıf olub berat ittirüb kadr itmeğle merkûm Şeyh Ahmed zide allemehunun mutasarrıf olduğu zaviyedarlık Ankara'da vâki' Mevlevîhâne fukarâsının taâmiyelerine meşrûta olmak üzere Mevlevîhâne şeyhi olan Şeyh Mehmed'e arzı..." söz konusudur(AŞS 82/768: 245).

54 "...Anadolu muhasebesi'nde zikr olunan zaviyedarlık bundan akdem Derviş Abdurrahman ref'inden Şeyh Hacı Halil'e, ba'de ibkâ olunmuşken, Seyyid Ömer'e tevliyet ile virilüb onun

Osmanlı devrinde Yakub Abdal Zaviyesi'nin sadece vakfiyesinin olmaması değil, aynı zamanda diğer belgeleri de kaybolmuştur. Nitekim 2 Cemâziye'l-âhir 1116/Ekim 1704 tarihli belgede, Yakub Abdal Zaviyesi'nin Ankara Mevlevîhânesi'ne devri yapılmış olmasına rağmen, merkezî idare tarafından tescil kayıtları bulunamamıştır. Bunun üzerine Osmanlı merkezî idaresi, defter-i atikte herhangi bir kayıt bulunmamasından dolayı, 4 Reb'ül-evvel 1256/Mayıs 1840 tarihli yeni bir fermanla zaviyenin tüm haklarını mevlevîhâneye devretmiştir⁵⁵.

Böylece zaviyenin idarî yapısını elinde bulunduran kişilerin tasavvufî kimlikleri Bektaşîlikten, Kâdirîliğe, Kâdirîlikten Bayrâmîliğe ve son olarak da Bayrâmîlikten Mevlevîliğe kadar uzanmıştır⁵⁶. Ankara'da 2 Cemâziye'l-âhir 1116/Ekim 1704 tarihine kadar çeşitli tarikatlara bağlı şeyhler tarafından yönetilen zaviye, bu tarihten sonra mevlevî şeyhlerinin kontrolünde yönetimini sürdürmüştür⁵⁷. Zaviyenin idarî olarak mevlevîhâneye bağlanması şeyhlerin hem mevlevîhânenin seccâdenişini hem de Yakub Abdal Zaviyesi'nin mütevellisi olarak faaliyette bulunmalarına imkân vermiştir⁵⁸. Yapılan düzenlemeler sayesinde gerek zaviyede ve gerekse mevlevîhânedeki çalışan personelin maaşlarının Yakub Abdal Vakfı'nın mahsûlünden almaları gerektiği verilen beratla tescil edilmiştir⁵⁹. Dolayısıyla, H.1242/1826 yılında Padişah II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırıp⁶⁰ Bektaşîliği yasaklamasından çok daha önce Yakub Abdal Zaviyesi'nin meşihat ve tevliyetlik görevleri yaşanan idarî sorunlar yüzünden Mevlevî kökeninden gelen şeyhlerin yönetimine geçmiştir.

dahi fevtinden zaviyedarlık mezbur maa tevliyet Ahmed'e virilüb ondan dahi ref'inden yine maa tevliyet Şeyh Seyyid Zeynelâbidîn'e virilüb ondan dahi ref'inden saray-ı atik dizdarı Mustafa'ya 18 akçe silahdar ulûfesi mukabilinde virilüb ondan dahi ref'inden mezkûr Şeyh Hacı Halil'e ibkâ olunmuşken tekrar ref'inden Ahmed'e ondan dahi ref'inden Nâimî Mehmed Şeyh fukarâ-i Mevleviyye ondan dahi merkur Ahmed bin Ali üzerinde bulunduğu ondan dahi ref'inden Şeyh Hacı Halil'e verildiği..." anlaşılmaktadır(AŞS 83/769: 605)

55 Belgenin aslı için bkz. BEO. 1211/90760.

56 Tekke ve zaviyelerin meşihatının el değiştirmesi çok sık rastlanılan durum değildir. Örneğin Sivas'ta eskiden Âhî zaviyesi olan Ali Baba Zaviyesi'nin XIX. yüzyıl başlarında Kâdirî Zaviyesi'ne gelmesi gösterilebilir(S. Savaş, "Bir Tekkenin Dinî ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi", s. 31).

57 Bakınız AŞS 148/834: 273.

58 "...Ankara'da vakî Yakub Abdal Zaviyesi'nin ma'mûl bahası bundan akdem vakıf zaviyedarı ve mevlevîhânenin şeyhi olan Es-seyyid Hamid Mehmed Halife ibni Şeyh Osman Halife'ye teslim olundukta bu mahalle işâret olundu..." denilmektedir(AŞS 148/834: 276 yine AŞS 151/837: 222-AŞS 152/838: 2).

59 Gelen berat için AŞS 151/837: 226.

60 Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesinden sonra tarikata bağlı tekkelerden kullanılabilen durumda olanların cami, medrese ve tarikatlara verildiği ifade edilmektedir. Bkz. J. R. Barnes, *An Introduction to Religious Foundations in the Ottoman Empire*, p. 87-103. Ayrıca M. Alkan, "Hacı Bektaş-ı Velî Tekkesine Nakşibendî Bir Şeyhin Tayini: Merkezî Bir Dayatma ve Sosyal Tepki", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırmaları* 57, s. 223.

Ulemâ ve Ümerânın Zaviye Yönetimine İlgisinin Artması

XVII. yüzyılda Osmanlı ulemâ ve ümerâsı, vakıf yönetimlerinde görev alabilmek için kıyasıya bir rekabet içerisine girmişlerdir. Nitekim Yakub Abdal Zaviyesi'nde ortaya çıkan gelişmeler de bunu doğrulamaktadır. Zaviyenin meşihat ve tevliyet görevlerine gelebilmek için ilmiye sınıfına mensup kişilerin istekli oldukları belgelerden anlaşıldığına göre, neden Yakub Abdal Zaviyesi bir tercih sebebi olmuştur? Bu bölümün temel sorusu ilmiye ve yönetici sınıfı mensuplarının hangi sebeplerle Yakub Abdal Zaviyesi'ne ilgi duyduklarını belirtmek gerekmektedir.

Osmanlı sosyal yapısı içerisinde özellikle XVII. yüzyılda ortaya çıkan gelişmeleri konumuz açısından vurgulamamız gerekmektedir. İfade edilen bu yüzyılda, toplumun bütününe ilgilendiren önemli iktisadî gelişmeler ortaya çıkmıştır. Devletin iktisadî yapısını etkileyen ve nüfusun kırsaldan şehre doğru kaymasına neden olan toplumsal hareketler, iktisadî alanda enflasyon baskısının artmasına ve buna bağlı olarak da paranın alım gücünün düşmesiyle sonuçlanan önemli gelişmeler doğurmuştur⁶¹.

Devletin içinde bulunduğu durum nedeniyle kötüleşen iktisadî koşullar ister istemez müderris, şeyh, nâzır ve diğer zaviye çalışanlarının aynı anda birkaç işi idare etmesine yol açmıştır. Aslında ilmiye ve ümerâ sınıfının aynı anda birkaç görevde bulunması, vakıflarda hizmet kalitesini düşürmüştür⁶². Bu konuda Seyyid Ömer'in arzuhâlinde; *Medine-i Ankara'da vakî' Kazasker Medresesi ve Sudaviye Medresesi'ne mutasarrıf olan Veli nâm kimesne iki medreseden mâ'ada Yakub Abdal Zaviyesi'ne dahi mutasarrıf olmağla zaviye-i mezkûreyi kendüye tevcih olunub berat talep ettiğini* belirterek, bu konuda rahatsızlığını dile getirmiştir⁶³.

Yakub Abdal Zaviyesi'nin şeyhlik ve meşihatlik görevine ulemâ gibi Osmanlı ümerâsı da ilgi göstermiştir. Örneğin, evâhir-i Şevval 1063/Eylül 1653 tarihli belgede; vakıfta mütevellî olan Abdi'nin ihaneti kesinleşince Mehmed

61 Sosyal düzendeki değişimle ilgili M. Zılfi, *The Politics of Piety/The Ulema in the Post-Classical Age 1600-1800*, Minneapolis, 1988.

62 Bir kişinin aynı vakıfta hem mütevellî ve hem de şeyhlik görevini birlikte sürdürmesi gibi, aynı anda iki hatta üç farklı vakıfta çalışan personelin varlığı da söz konusudur. Bu tür uygulamalar, vakıfların giderlerini azaltmak için iyi bir yöntemdir (B. Yediyıldız 2003, 185- 195). Buna karşın, çalışan personel açısından bakıldığında özellikle iktisadî açıdan sorun yaşanan devirlerde bu tür uygulamalar artmıştır. Netice itibarıyla ister kişisel, isterse kurum tarafından bakılsın, her ikisi de iktisadî açıdan krizlerin yaşandığı dönemlerde sık sık yaşanmıştır. Örneğin, 18 Şa'ban 1071/Nisan 1661 tarihli belgede Yakub Abdal Zaviyesi'nde meşihat ve tevliyetlik görevine Şeyhül-İslâmın işaretleriyle Hacı Bayram Velî Camisi'nde dersiâm/müderris olan Mustafa Efendi'nin atandığı bu kişinin aynı zamanda Yakub Abdal Zaviyesi Vakfı'na de görevlendirildiği görülmektedir (AŞS 47/733: 448).

63 Konuyla ilgili bkz. AŞS 67/753: 378.

Çavuş *ulufe bedeli*⁶⁴ karşılığı zaviyeye mutasarrıf olmuştur⁶⁵. Aynı şekilde, Yakub Abdal yönetiminde yasal olmayan yollardan zaviyenin tevliyet ve zaviyedârlık görevini ele geçirip usûlsüz işlere karışan yöneticiler ortaya çıkmaya başlamıştır⁶⁶. Askerîlerin ulûfe bedeli olarak maaşını vakıftan almak istemesi bu kişilerin Yakub Abdal Karyesi'ne yakın bir yerde oturduklarını göstermektedir. Böylece uzun yollar kat etmeden maaşını almak isteyen askerîlerin, en yakında bulunan Yakub Abdal'a yöneldikleri görülmektedir. Öte yandan Osmanlı ulemâsı gibi Osmanlı ümerâsı için de vakfın yönetimine sahip olmak büyük prestij meselesi haline gelmiştir.

Yakub Abdal Vakfı'nda ümerâ sınıfına mensup kişilerin yönetimleri sırasında dış müdahaleler ve yolsuzluklar eksik olmamıştır. Özellikle, M.1656 ve M.1657 yıllarına ait kayıtlarda Mevlana Mehmed Efendi'nin zâviyedarlığını elinden almak isteyen kişiler, sadece Yakub Abdal Karyesi'nde oturanlar değildir. Askerî sınıf mensubu bazı kişiler, bir yolunu bulup İstanbul'a gitmeden Ankara'da şehir kethüdasından aldıkları beratlarla yönetimi ele geçirdikten sonra vakıf reayası üzerinde baskı kurmuşlardır⁶⁷. O halde zaviye yönetimine başkentten ümerâ sınıfına mensup kişilerin atanması, sadece kişilerin çı-

64 Osmanlı Devleti'nde görevlilerin ücretleri yaptıkları hizmetlere karşılık olarak alınan harçlardan ibarettir. Saray hizmetlilerine, içoğlanlarına ve kale muhafızlarına *ulûfe* denen maaşlar ödenirken, ulemâ ve vakıf personelinin ücretleri ise *vazife* ve *cihet* adını taşımaktadır. Diğer taraftan yönetici/askerî sınıf mensuplarının ve sipahilerin maaşları ise tımar sistemine bağlandığı anlaşılmaktadır (M. Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İktimai Tarihi II*, s. 91)

65 Ö. L. Barkan'ın ilk kez 1966 yılında yayınlanmış olduğu XVI. ve XVII. yüzyıllara ait Edirne'deki askerîlerin terekelerini incelediği araştırmasında şu soruyu sormaktadır. Askerîlerin mi ticaret ve sanat işleriyle meşgul olmaya başladığı, yoksa ticaret ve sanayi ile meşgul olan kişilerin mi, bu sınıfın imtiyaz ve muafiyetlerinden ve ulûfe gelirlerinden faydalanmak için, asker yazıldığı tetkike değer bir mesele olarak ortaya atılmıştır (Ö. L. Barkan, *Edirne Askerî Kasamına Ait Tereke Defterleri (1545- 1659)*, Belgeler 5- 6(3), 1- 479. Ulûfe bedeli için bkz. AŞS. 38/724: 340.

66 Zaviyedârlığın Mevlana Şeyh Ahmed üzerinde bulunduğu sırada ortaya çıkan gelişmeler usûlsüz şekilde el değiştirmeleri ortaya koymaktadır. Şeyh Ahmed'in öldüğünü iddia ederek yönetimin kendisine verilmesini sağlayan Şeyh Hüseyin'in, 14 akçe ulûfe bedeli karşılığı gördüğü vakıf hizmetinin usûlüne uygun yapılmadığı tespit edilmiş ve görevine son verilmiştir. Benzer şekilde zaviye şeyhliği Zeynelâbidîn'in uhdesinde iken, 22 Cemâziye'l-âhir 1110/Aralık 1698 tarihinde "...Mustafa zîde kadruhû humâyunuma arzuhâl idüb merkûm saray-ı atık dizdarlarından olub hizmeti sabk itmekle sabk iden hizmeti mukabelesince Ankara Kazası'nda Yakub Abdal Zaviyesi 1110 Safer'inin dördüncü gününden tevliyetle Şeyh Zeynelâbidîn üzerinde tevliyetliği derkenar olunmuşken orduyu humâyun tarafından Mustafa ismiyle kendine tevcih olunub ruûs-ı enderunu elinde olan ve ruûs-ı Anadolu Muhasebesi'ne kayd olunmağla Silahdarından mutasarrıf olduğu 63. bölükte yevmî 18 akçe ulûfesini dahi hazine malından alub mukabelesinde zaviyedarlık maa tevliyet ulûfesini bedel-i ber vech-i te'bîd ifâ ve mukarrer kılınub mucceddâ berat- ı şerif..." verilmiştir (AŞS 78/764: 528). Öte yandan Yakub Abdal Zaviyesi'nin tevliyet ve meşihatlığı görevi, 8 Cemâziye'l-âhir 1117/Eylül 1705 tarihinde *silahdâr ulûfesi* karşılığında *saray-ı atık teberdârı* olan Dizdâr Mustafa'ya on sekiz akçe ulûfe bedeli karşılığında verilmişti (AŞS 83/769: 605).

67 Vakfa zarar veren kişilerden biri olan Ali isimli sipahînin reayayı azar eyleyerek ellerinden mahsullerini *gasp ettiği* bu durumun önüne geçilmesi için bir an önce Ankara kadısının teftiş yapması istenmektedir (AŞS 42/728: 477 ve AŞS 43/729: 408).

karlarıyla açıklanamaz. Bu arada şu gerçeği de vurgulamak gerekir; Osmanlı Devleti, Yakub Abdal Zaviyesi'nde görev almak isteyenlerin sufi kimliğinden ziyade, vakfın sürekliliğine odaklandığından olsa gerek buraya yönetici olarak atadığı kişilerin hangi çevreden olduğu ile hiç ilgilenmemiştir. Merkezî idare için önemli olan kurumsal süreklilik olduğuna göre, Yakub Abdal Zaviyesi'nin yönetimine gelenlerin tasavvufî görüşleri devlet için sakınca oluşturmamıştır.

Zaviye Yönetiminde Yaşanan Yolsuzluklar

XVII. yüzyıl nasihatnâme yazarları ülkedeki nüfus hareketliliğinden, bunun yanı sıra malî ve askeri alandaki sıkıntılardan bahsederler⁶⁸. XVII. yüzyılda görülen bu gelişmelerin zamanla medrese, zaviye ve diğer müesseseleri de içine alacak şekilde genişleyerek sistemi yozlaştırdığı ifade edilmektedir⁶⁹. Böylece, toplumun bütün kesimlerini içine alan bozulma emareleri medreselerdeki ilmiye sınıfı mensuplarından tekke ve zaviyelerdeki dervişlere kadar uzanmıştır. Bu kurumların yönetiminde bulunan kişilerin müesseselerini kötü yönetmiş olmaları onların, merkezî idare tarafından azledilmelerine neden olmuştur. Öte yandan merkezî idare tarafından kurumlara yapılan yeni atamalar, zaviyelerde yeni şeyh ile eski şeyh arasındaki anlaşmazlıkları arttırmış bu durumda vakıf yönetimlerinde sürekli bir rekabet yaşanmıştır⁷⁰. Yakub Abdal Zaviyesi'nde tayin ve azillerin sık sık yapılması, şeyhler arasında yaşanan kıyasıya rekabeti hızlandırmış görünmektedir.

Devletin sosyal şartları özellikle, XVII. yüzyılın son on yılından itibaren askerilerin vakıf malına taarruzunu da arttırmıştır. Bu dönemden itibaren vakıf malına zarar verenlerin hem toplumsal statüsü, hem de zarar verme şekilleri de değişmiştir⁷¹. Öte yandan vakıf zaviyedârlarının vakıf malına göz koyanlara karşı kurumunu gerektiği şekilde koruyamadıkları da ortadadır. H.1110/1698 tarihinde yaşanan olayda; Yakub Abdal Zaviyesi'nin tevliyet ve zaviyedarlığı Ahmed'de iken onun görevden alınmasından sonra Halil'in usûlsüz şekilde vakıf yönetimini ele geçirdiği ifade edilmektedir. Yaşanan gelişmeler sadece usûlsüz el değiştirme ile sınırlı kalmamıştır. Halil aynı zamanda Yakub Abdal Zaviyesi Vakfı'nı Haremeyn Muhasebesi'ne⁷² kaydettirerek bir anlamda dışardan gelebilecek müdahaleleri tamamen önlemeye çalışmıştır.

68 Osmanlı devrinde yazılan nasihatnâmeler için M. Öz, *Osmanlı'da Çözüm ve Celeneği Yorumcular*.

69 Konuyla ilgili çalışma için F. Unan, "Osmanlı Medreselerinde İlmî Verimini ve İlmî Anlayışını Etkileyen Amiller", *Türkiye Günlüğü* 58, s. 103.

70 A. Y. Ocak, "Zaviyeler: Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme", *Vakıflar Dergisi* XII, s. 259.

71 Vakıf zaviyedarı Veli'nin şikâyeti üzerine Ankara Kadısı'na gönderilen bir hükümde; "...aherden bir vecihle dahl olunmak icâb itmez iken mîrimirân ve mirlivâ mütesellimleri ve subaşlar ve sair ehl-i örf, tâife tarafından hilâf-ı şer'i ve kânun-ı emr-i humâyun zahire bahâ ve hayvan ve üzüüm ve bağ ve bez ve zahire ve tekâlif- i şakka talebiyle dahl ve rencide ile müdhal oldukların bildirüb men' ve ref' olunmak babında..." gerekli işlemlerin yapılması talep edilmiştir. Görüldüğü üzere vakıf reayası Ankara şehrindeki askerilerin zulm ve teaddisi altında ezilmektedir(AŞS 64/750: 409).

72 Haremeyn Muhasebeciliği, Dârussâde ağalarına bağlı olarak faaliyet gösteren ve Haremeyn'e tahsisatı bulunan kurumların muhasebe kayıtlarını tutmak ve vakıf cihetlerini kaydetmekle yükümlü olan memuriyettir.

Osmanlı sosyal yapısı gereği Haremeyn Evkâfı⁷³ içerisinde değerlendirilen vakıfların genellikle Mekke ve Medine'ye yıllık tahsisatları vardır⁷⁴. İdarî açıdan Haremeyn Evkâfı'na bağlı vakıfların gelirleri sadece Haremeyn Muhasebesi tarafından toplanabilmektedir. Yakub Abdal Vakfı'nın bir anda Haremeyn Muhasebesi'ne bağlanmış olması, şehirdeki askerî sınıf mensuplarının ve diğer görevlilerin doğrudan müdahalesini de geçersiz kılmaktadır. Öte yandan vakfın, Haremeyn Evkâfı'na bağlanmış olması, nâzırlık görevinin Dârussaâde Ağalığı'na verilmesi anlamına da gelmektedir⁷⁵. Her ne kadar Yakub Abdal Vakfı, Haremeyn Evkâfı'na bağlanmış görünse de bu durumda sorunlar hemen son bulmamıştır. Çünkü başkent İstanbul'da yapılan defter incelemelerinde H.1060/1650 tarihine ait Anadolu Muhasebesi'nde, Yakub Abdal Vakfı'nın Haremeyn kaydının bulunmadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla Yakub Abdal Zaviyesi Vakfıyla ilgili o tarihe kadar yapılan işlemleri hem geçersiz sayılarak eski statüsünün devamına karar verilmiş, hem de vakıf yönetimini usûlsüz şekilde ele geçiren zaviyedâr Halil'in işine son verilerek yerine Zeynelâbidîn atanmıştır⁷⁶.

Bir başka yolsuzluk ise, evâsıt-ı Cemâziye'l- evvel 1117/Ağustos- Eylül 1705 tarihinde olmuştur. Eski zaviyedâr Şeyh Hacı Halil'in İstanbul'a gönderdiği arzuhalde, vakfı yöneten Ahmed'in; *iki seneden berü mâl-ı vakfı ekl ve belîğ ve zâyî ve telef idüb ziyâde ile vakfa kadr eylediğün ve tarafından ve kıdvetü'l- emâsil ve'l- akrân Osman Çavuş zîde kadruhûyu vekil eylediğün bildirüb mezbûrun şer' ile muhasebesini görü-lüb zamanında olan mâl-ı vakf zuhûra getirilüb ve vakf için el çektilmek babında hükm-ü humâyun verilmişti*⁷⁷. Görüldüğü üzere, şeyhlerin, topluma hizmet götüren vakıfların gelirlerine göz dikerek kurumu zor durumda bıraktıkları çok açıktır. Vakıf malında yapılan bu tür yolsuzluklarla ilgili şikâyetleri çoğaltmak mümkündür⁷⁸.

73 Haremeyn Evkâfı kategorisi içerisinde değerlendirilen müesseselerin durumu birbirinden farklıdır. Bu tür vakıfların bir kısmı daha kuruluşundan itibaren Mekke ve Medine şehirlerine tahsisler yaparken, özellikle aile vakıflarında vâkîfın ailesine ve ondan sonrada kendi soyundan gelen kişilere ayırdığı bütün serveti neslin kesilmesinden sonra kamu müesseselerine, fakirlere veya birçok durumda Mekke ve Medine sakinlerine ayırabilmişlerdir (B. Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s.16).

74 Haremeyn Vakıfları konusunda kapsamlı çalışma Mustafa Güler tarafından yapılmıştır. Yazara göre Haremeyn Nezareti'ne bağlanan bütün vakıfların Mekke ve Medine şehirlerindeki dinî kurumlara tahsisat ayırmaları gerekmemektedir. Özellikle bu iki şehirdeki fakirlere sonradan yapılmış olan tahsisatlar da vakıfların hem Haremeyn'e bağlanmasında ve hem de bu kurumlara dışardan yapılan müdahaleleri önlemede önemli bir husustur (Bkz. M. Güler, *Osmanlı Devletinde Haremeyn Vakıfları (XVI- XVIII. yüzyıllar)*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, s. 119).

75 Nâzırın Dârussaâde Ağası olan vakıflar çoğunlukla padişahlar, eşleri, saraya mensup diğer kişiler, bazı sadrazamlar ve bizzat bu ağa grubu tarafından kurulan müesseselerdir. Köle kökenli bu kişilerin üzerinde bütün haklara sahip olan hanedan mensuplarının nâzırları üzerinde çok daha fazla yetkileri vardır (Bkz. B. Yediyıldız, *XVIII. yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s. 189).

76 Yapılan atama için bkz. AŞS 78/764: 454.

77 Şikâyet için bkz. AŞS 83/769: 608.

78 Vakıf reayasının şikâyetleri sürekli olarak artmaktadır. Yakub Abdal Zaviyesi Vakfı reayasından olan Yakub bin Ebubekir, Mahmud bin Receb, Mehmed bin Kara Mehmed, İbrahim bin Ali, Mevlüd bin Süleyman ve Ramazan bin Mehmed 1114 senesinde Eyâlet-i Rumili Hassa Reayasının perakendesini toplayan Mustafa Ağa bin Bali Ağa'yı şikâyet ederek "...biz Yakub Abdal Zaviyesi reayasından olmağla rusûm-ı raiyyetimiz zaviye-i vakfın berat-ı aliyesi zaviyedâr-ı mütevellisi

Aslında vakıf gelirlerinin amacından saparak farklı şekillerde kullanılması, zaviyenin sürekliliğine zarar vermekte ve kurumun tamamen iş göremez duruma gelmesine neden olmaktadır.

Yakub Abdal Zaviyesi'nde yaşanan yolsuzluklar sadece belirli bir döneme ait değildir. Vakıfta yaşanan yolsuzlukların özellikle son dönemlerde dikkat çekici şekilde artmıştır. Mevlevî Elhac Hızır Mağnisevî adında bir kişi yakub Abdal Zaviyesi'ni usûlsüz şekilde kendi yönetimine almıştır. Bu konuda Rumeli Kazaskeri Abdürrahim Efendi'nin i'lâmı ve Şeyhü'l-islam Mevlana Sadık Mehmed Efendi'nin işaretleriyle zaviyeyi ele geçiren Elhac Hızır Mağnisevî'nin durumu incelenmiştir. Vakıf yöneticisi El hâc Hızır'ın suçu sadece usûlsüz şekilde yönetimi ele geçirmek değildir. Öte yandan El hâc Hızır, zaviye binasına bakmadığı ve bu yüzden binanın harap olmasına göz yummuştur⁷⁹. Gerek Elhac Hızır'ın zaviye ile ilgilenmemesi ve gerekse şeyhlik görevini *zecren/zorla* ele geçirmesi, başlı başına görevden alma sebebi olduğundan vakıf yönetimi bu sefer Şeyh Ahmed'e verilmiştir⁸⁰.

Zamanla Yakub Abdal Zaviyesi'nin vakfa ait İlbekâr Karyesi'nden topladığı öşür gelirlerinin tahsili sırasında da sorunlar ortaya çıkmıştır. Özellikle vakıf reayası XIX. yüzyılda zaviyenin mevlevîhâneye bağlanmasından sonra, kendilerinden vergilerin tahsili sırasında zorluk çıkarmışlardır. Vakıf reayanın sürekli olarak kendilerinden vergi toplama yetkisinin Hüseyin Dede, Kemal Dede ve Gül Dede'nin soyundan gelen kişilerde olması gerektiğini ileri sürmeleri, mevlevîlerin elinde bulunan vakıf yönetimine karşı bir tavır olmalıdır. Osmanlı merkezî yönetimi, Yakub Abdal Vakfı reayasının şikâyetleri karşısında hep *defter-i atîke* müracaat etmiştir⁸¹.

Zaviye reayasının vergilerini vermemek için sürekli olarak bahaneler üretmesinin altında başka sebepler vardır. Vakfa vergi vermemek için bahane üreten kişiler, XIX. yüzyılda sayısal olarak artmaya başlamıştır. Örneğin, 21 Ramazan 1210/Mart 1796 tarihli şikâyet mektubunda, vakıf reayasından bazı kişilerin yıllık ödemesi gereken öşür gelirlerini vermedikleri ifade edilmiştir. Mevlevî Şeyhi Mehmed Dede'nin mahkemeye sunduğu belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Bala'ya tâbi' Yakub Abdal vakıf reayasından Kürd Ali ibni Halil'in

iş bu hâzır-u bi'l- meclis olan Şeyh Halil Efendi'ye eda ederken mezbur Mustafa Ağa siz Rumeli hassa reayasındanın deyü bizim 20 kuruşumuzu almağla hala taleb itdikde edasına imtinâ' ider..." diyerek şikâyetinde bulunmuşlardır(AŞS 81/767: 176). Görüldüğü gibi Ankara kaza merkezine çok uzak olmayan Yakub Abdal Köyü'ndeki zaviye vakfının askerîlerle yaşadığı sorunlar hem sayıca artış göstermeye başlamış hem de meselelerin konusu itibarıyla farklılaşmaya başlamıştır.

79 *El hac Hızır Mağnisevî namında bir kimesne bir halifeye sülâk idüb tarik-i hizmeti bırakub hazine-i mâilesine mukabil ref'* olunduktan sonra H.1125/1713 yılında Rumeli Kazaskeri Abdürrahim Efendi'nin i'lâmı ve Şeyhü'l-islam Mevlana Sadık Mehmed Efendi'nin işaretleriyle hilekâr Hızır Mağnisevî'nin vakfı kendisine işaretsiz berat ettirdiği ortaya çıkmıştır.

80 Değişik tarihli şikâyetler için bkz. AŞS 99/785: 594- AŞS 99/785: 610.

81 Kayıt için bkz. AŞS 186/873: 183.

her sene 15 kile şairden 15 senede 225 kg. şair, 75 kg. burçak, 45 kg. yulaf, toplam olarak 345 kg. â'şâr-ı şer'iyye borcu olduğu ifade edilmektedir⁸². Vakıf mütevellisi Mevlâvî Şeyhi Es-seyyid Mehmed Dede Efendi'nin şikâyetçi olduğu kişi sadece Kürd Ali ibni Halil değildir. Sicil kayıtlarında arka arkaya gelen şikâyetlerde; Mevlâvî Şeyhi Es-seyyid Mehmed Dede *Es-seyyid Yusuf ibn-i el-Hâc Mehmed ve Kürd Ali ibn-i Halil ve Halil Beşe oğlu İsmail ve karındaşı Mehmed ve Büyük Hüseyin ibn-i Mevlâ ve Güdül oğlu Es-seyyid Ahmed ibn-i Hüseyin ve İbrahim ibn-i Hüseyin ve es-Seyyid Ahmed Es-seyyid İbrahim ibn-i Ali ve Veliyyüddin ibn-i Ali ve Mustafa ibn-i Ali ve Hüseyin ve Ahmed ibn-i Halil ve Yakub ve Veli ve Ebubekir ibn-i Cafer ve İbrahim ibn-i Boz Ali Efendi* isimli reyalardan şikâyetçi olmuştur. Adı geçen kişilerin 15 seneden beri vakıf arazilerinden elde ettikleri arpa, yulaf ve burçak öşürlerini vakfa ödemedikleri ifade ediliyordu⁸³. Vakıftan yapılan şikâyetler üzerine Osmanlı merkezî yönetimi, Yakub Abdal vakıf arazisinde ziraat yapan kim olursa olsun mutlaka elde ettikleri gelirlerden öşürlerini vermeleri gerektiğini ifade ederek o zamana kadar borçlarını ödemeyenlerden *güzeştesiyle/gecikme bedeliyle* birlikte hepsini tahsil etmiştir⁸⁴.

Sonuç

XV. yüzyılın sonlarında veya XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olduğu tahmin edilen Yakub Abdal'ın ölümünden sonra çocukları veya ona bağlı dervişler, Osmanlı merkezî idaresi tarafından kendilerine verilen mirî araziler üzerinde vakıf tesis ederek buldukları bölgede âyende ve revendeye hizmet etmeye başlamışlardır. Zaviyenin yönetimi XVI. yüzyıl içerisinde Hüseyin Dede ardından Kemal Dede ve Gül Dede'ye verilmiştir. Yakub Abdal Zaviyesi ile ilgili sicil kayıtlarında sürekli olarak Gül Dede'ye atıfta bulunularak yönetimin Bektaşî tarikatına mensup kişilerde olması gerektiği vurgulanmıştır. Yakub Abdal Zaviyesi'nden başkent İstanbul'a yazılan şikâyetlerde şeyh ve zaviyadâr tayinlerinde *evlâdiyyet/arsî verâset* sisteminin gözetilmesi talep edilmiştir.

Merkeze yazılan şikâyet mektuplarına rağmen, sonraki dönemlerde zaviyeye atanan zaviyedârların Bektaşî tarikatından olmadığı görülmektedir. Nitekim H.1063/1652 tarihinde Abdülkâdir Geylânî halifelerinden yani Kâdiriyye tarikatına mensup kişinin şeyh olarak atandığı ardından, 18 Şa'ban 1071/18

82 Belgenin aslı için bkz. AŞS 187/873: 17.

83 "...Kasaba-i Bâlâ'ya tâbî' Yakub Abdal nâm karye ahâlisinden ashâb-ı hâzâ'l-kitâb es-Seyyid Yusuf ibn-i el-Hâc Mehmed ve Kürd Ali ibn-i Halil ve Halil Beşe oğlu İsmail ve karındaşı Mehmed ve Büyük Hüseyin ibn-i Mevlâ ve Güdül oğlu es-Seyyid Ahmed ibn-i Hüseyin ve İbrahim ibn-i Hüseyin ve es-Seyyid Ahmed es-Seyyid İbrahim ibn-i Ali ve Veliyyüddin ibn-i Ali ve Mustafa ibn-i Ali ve Hüseyin ve Ahmed ibney Halil ve Yakub ve Veli ve Ebubekir ibn-i Cafer ve İbrahim ibn-i Boz Ali nâm kimesneler ve sâirleri mahzarlarında bi't-tevliye ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm edip mütevellî ve zâviyedârı olduğum karye-i mezkûre arâzîsinden hâsıl olan mahsûlâtdan ahâlî-i karye-i mezbûrûn yalnız bana hıntanın öşürünü edâ edip ve şa'îr ve burçak ve yulaf öşürlerini on beş seneden beri edâda te'allül ve muhâlefet etmeleriyle..." vakfın zarara uğradığı dile getirilmiştir AŞS 187/874:81. Diğer kayıtlar için bkz. AŞS 187/874: 81 ve 84.

84 Gecikme bedeli için bkz. AŞS 187/874: 165.

Nisan 1661 tarihinde ise Hacı Bayram Velî Camisi'nde dersîâm/müdürris olan Mustafa Efendi'ye görev tevcih edilmiş olduğuna göre kurumda Bayramî etkisi görülmeye başlamıştır. XVIII. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Yakub Abdal Zaviyesi'nde Mevlevî tarikatına mensup şeyhler yönetime gelmeye başlamışlardır.

İlmiye sınıfının ve ümerânın zaviye yönetimine olan ilgisi, özellikle XVII. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte gözle görülür şekilde artmıştır. Ulemâ ve ümerânın vakıfta görev alabilmek için rekabet içerisine girmesi, genel olarak bu sınıf mensuplarının ekonomik durumlarından kaynaklanmıştır. Osmanlı iktisadî hayatında XVII. yüzyılda ortaya çıkan enflasyonist etkiye bağlı olarak gelirleri azalan vakıf çalışanları, aynı anda birden fazla kurumda ve farklı işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır.

Ankara Şer'iyye Sicilleri'nden ve arşiv belgelerinden hareketle, Yakub Abdal Zaviyesi Vakfı'nın kötü yönetiminden kaynaklanan sorunların iktisadî açıdan kurumu zor durumda bıraktığı ve bu yüzden hizmet vermekte zorlandığı görülmektedir. Sonuç olarak, Osmanlı merkezî idaresi Yakub Abdal Zaviyesi'nde yaşanan olumsuz gelişmeleri giderebilmek için önce vakıf zaviyedârlarını değiştirerek sorunları çözmeye çalışmıştır. Sorunları çözmeye zaviye yöneticilerinin değiştirilmesi kâfi gelmeyince bu sefer, vakfın doğrudan doğruya gelir ve giderleriyle mevlevîhâneye bağlanması uygun bulunmuştur. Görüldüğü üzere, Osmanlı merkezî yönetimi Yakub Abdal Zaviyesi'nin tevliyet ve meşihatlik görevlerini yerine getiren kişilerin karıştıkları yolsuzluklar yüzünden onların tasavvufî kimliklerine bakmaksızın onları azletmiştir. Yapılan değişiklikler karşısında görevden alınan mütevellî ve zaviyedârlar sürekli olarak sızlansa da Osmanlı merkezî idaresi, Yakub Abdal Zaviyesi'nde sürekliliği sağlaya bilmek için bu değişiklikleri yapmak zorunda kalmıştır.

Kaynaklar

İstanbul Belediyesi Yazmaları 116-05 Numaralı Ankara Evkaf Defteri
Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü 438 Numaralı Anadolu Muhasebe Defteri
TKGM. Kuyud-ı Kadime, 558 Numaralı Ankara Evkâf Defteri
BOA. Sadâret Umum Vilayet Evrakı(A. MKT. UM): 428/92.
BOA. Bâb- ı Âlî Evrak Odası(BEO): 1211/90760.
BOA. Cevdet Evkâf(C. EV.): 1589.

Ankara Şer'iyye Sicilleri(AŞS): (AŞS 16/702), (AŞS 18/704), (AŞS 20/706), (AŞS 35/721), (AŞS 36/722), (AŞS 38/724), (AŞS 41/727), (AŞS 42/728), (AŞS 43/729), (AŞS 44/730), (AŞS 46/732), (AŞS 47/733), (AŞS 48/734), (AŞS 56/742), (AŞS 63/749), (AŞS 64/750), (AŞS 67/753), (AŞS 70/756), (AŞS 71/764), (AŞS 78/764), (AŞS 81/767), (AŞS 83/769), (AŞS 88/774), (AŞS 89/775), (AŞS 99/785), (AŞS 148/834), (AŞS 151/837), (AŞS 152/838), (AŞS 186/872), (AŞS 187/873), (AŞS

Gazi

Akademik

Bakış

230

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

- 215/901), (AŞS 312/998), (AŞS 326/1012), (AŞS 335/1021), (AŞS 365/1051)
- ALKAN, Mustafa(2006a). "Germiyan İlinde Bir Sufi: Said Emre"(Zâviyesi, Şiirleri ve Menkıbeleri), *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 38, ss. 25- 47.
- ALKAN, Mustafa(2006b). "Osmanlı Döneminde Adana Sancağında Kurulan Tekkeler/Zaviyeler ve Türbeler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 39, ss. 21-32.
- AKDAÇ, Mustafa(1971). *Türkiye'nin İktisadî ve İctimâî Tarihi*, Ankara.
- AY, Resul(2008). *Anadolu'da Derviş ve Toplum*, Kitap Yay., İstanbul.
- AZAMAT, Nihat(2001). "Kâdiriye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* 24, ss. 128- 137, İstanbul.
- BARKAN, Ömer Lütfi(1942). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi II*, ss. 279- 304, Ankara.
- BARKAN, Ömer Lütfi(1942). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler II, Vakıfların Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller", *Vakıflar Dergisi II*, ss. 354- 386, Ankara.
- BARKAN, Ömer Lütfi(1942). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, Defter-i Hakânî Kayıtları", *Vakıflar Dergisi II*, ss. 305- 353. Ankara.
- BARNES, J. Robert.(1986). *An Introduction to Religious Foundations in the Ottoman Empire*, Leiden: E. J. Brill
- BAYRAMOĞLU, Fuat- Nihat Azamat(1992). "Bayrâmiye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi V*, ss. 267- 273, İstanbul.
- BİLGİLİ, A. Sinan(2009). "Sivas Alibaba Zaviyesi Vakıf Belgeleri" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 51/1, ss. 1- 34.
- BİLGİLİ, A. Sinan- Selahattin Tozlu(2011). *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kızıl Deli(Seyyid Ali Sultan Zaviyesi)*, İstanbul.
- ÇİZAKÇA, Murat(2000). Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 21- 31
- DEGUILHEM, Randi(2002). "Waqf in the Otoman Empire to 1914", *The Encyclopaedia of Islam XI*, pp.87- 92, 2002, Leiden-Brill.
- DEMİREL, Ömer(1995). "Sivas Mevlevîhânesi ve Mevlevî Şeyhlerinin Sosyal Hayatlarına Dair Bazı Tespitler", *Vakıflar Dergisi XXV*, s. 217-223.
- DEMİREL, Ömer(1999). "Kadiriye Tarikatının Anadolu'daki İlk Temsilcilerinden Hoca Sarı Şeyh ve Zaviyesi" *Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yıldönümü Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, s. 363- 376, İzmir.
- DEMİREL, Ömer(2000). *Osmanlı Vakıf- Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, TTK. Yayınları, Ankara
- ERDOĞAN, Emine(2004). *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Tahrir*

Defterleri'nin Analizi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

ERDOĞAN, Abdülkerim(2007). *Manevî Mimarlarıyla Ankara*, Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara.

ERGENÇ, Özer(1984). "16. yüzyıl Ankara'sı: Ekonomik, Sosyal Yapısı ve Kentsel Özellikleri", *Tarih İçinde Ankara*, (Eylül 1981 Seminer Bildirileri), ss. 49- 59, 1984. Ankara.

ERGENÇ, Özer(1995). *XVI. yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları.

EVLİYA ÇELEBİ(1999). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

FAROQHİ, Suraiya(2006). *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayat*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

GÜLER, Mustafa(2002). *Osmanlı Devletinde Haremeyn Vakıfları(XVI- XVIII. yüzyıllar)*, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları.

İBN-İ BATUTA(2004). *İbn-i Batûta Seyahatnâmesi*, (çev. A. Sait Aykut), İstanbul: YKY. Yayınları.

İNALCIK, Halil(2004) *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300- 1600)*, Ankara: Yapı Kredi Yayınları

KARA, Mustafa(1995). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları

KAZICI, Ziya(1985). *İslamî ve Sosyal Açından Vakıflar*, Marifet Yayınları, İstanbul

KÖÇ, Ahmet(2009). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ümerâ Vakıfları ve Kentsel Gelişim: Mahmud Paşa Vakıfları ve Ankara Örneği*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara

KÖPRÜLÜ, M. Fuad(2005) *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, (yay. Orhan Köprülü), Ankara: Akçağ Yayınları

MENÂKİB-İ Hacı Bektaş Velî(1991). (haz. A. Gölpınarlı), İstanbul: İnkılap Yayınları.

OCAK, Ahmet Yaşar.(1978). "Zaviyeler"(Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme), *Vakıflar Dergisi XII*, ss. 247- 269, Ankara.

OCAK, Ahmet Yaşar- Suraiya Faroqhi(1986). "Zaviye" *MEB. İA, XIII*, s. 468-476, İstanbul.

OCAK, Ahmet Yaşar(1986). "İbn Kemal'in Yaşadığı XV ve XVI. Asırlar Türkiye'sinde İlim ve Fikir Hayatı", *Şeyhülislam İbn Kemal Sempozyumu Bildirileri*, Ankara

OCAK, Ahmet Yaşar.(1992). "Bektaşîlik", *Diyanet İslam Ansiklopedisi V*, ss. 373- 379, İstanbul.

OCAK, Ahmet Yaşar.(1998). "Din ve Düşünce" *Osmanlı Devleti ve Medeniyet Tarihi II*, İrcica Yay., İstanbul

OCAK, Ahmet Yaşar(2007). "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Tasavvufî Düşünce", *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Uygarlığı I*, (edit. A. Y. Ocak), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss. 429- 439.

ÖZ, Mehmet, "Merkeziyetçi İmparatorluğu Doğru Fatih Devrinde Siyasî ve Sosyal Değişmeler", *Türk Yurdu 190*, 2003, ss. 28- 31

Gazi

- ÖZ, Mehmet(2005). *Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcular*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ÖZEL, Oktay(1999). "Limits of the Almighty: Mehmed II's Land Reform Revisited", *JESHO*, 42/2, pp. 224- 246
- ÖZKAYA, Yücel(2010). *XVIII. yüzyılda Osmanlı Toplumunu*, YKY. Yayınları, İstanbul
- ÖZTÜRK, Nazif(1991). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- SAVAŞ, Saim(1990). "Küçük Ali Baba Zaviyeleri", *Vakıflar Dergisi XXI*, s. 133-150.
- SAVAŞ, Saim(1992). *Bir Tekkenin Dini ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- SAVAŞ, Saim(1994). "Tokat Hoca Sümbül Zaviyesi", *Vakıflar Dergisi XXIV*, s. 199- 208.
- TANRIKORUR, Bahaeddin(2004). "Mevleviyye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi 29*, ss. 468- 475, Ankara.
- TURAN, Osman(1958). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara.
- UNAN, Fahri(1993). "Medrese- Yönetim İlişkileri ve Osmanlı Medreselerinin İlmî Performansı Meselesi", *VII. Söğüt Osmanlı Sempozyumu*, Ankara
- UNAN, Fahri(1999) "Osmanlı Medreselerinde İlmî Verimini ve İlmî Anlayışını Etkileyen Amiller", *Türkiye Günlüğü 58*, Ankara
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin(2003). *XVIII. yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, TTK. Yayınları, Ankara
- YÜKSEL, Hasan(1995). "Selçuklu Döneminden Kalma Bir Vefâî Zaviyesi: Şeyh Marzubân Zaviyesi", *Vakıflar Dergisi XXV*, s.235-250.
- ZILFİ, Madeline(1988). *The Politics of Piety(The Ulema in the Post-Classical Age 1600-1800)*, Minneapolis

(Tablo I) Yakub Abdal Zaviyesi'nde Tevliyet ve Meşihat Görevinde Bulunan Kişiler

Mütevelli Adı	Zaviye Şeyhinin adı	Yıl hicrî/miladî	Tevliyetin verilmiş şekli	Ayrılma nedeni	Tarikatı
Hüseyin Dede	Hüseyin Dede	-	Evlâdiyet üzere meşrut	ölüm	Bektaşîyye
Kemal Dede	Kemal Dede	927/1521	Evlâdiyet üzere meşrut	ölüm	Bektaşîyye
Gül Dede	Gül Dede	979/1571	Evlâdiyet üzere meşrut	ölüm	Bektaşîyye
Muslihiddin Halife	Muslihiddin Halife	1027/1618		ölüm	

Gazi

Akademik

Bakış

233

Cilt 6 Sayı 11

Kış 2012

Seyyid Muslu					
Musa oğlu Sefer	Musa oğlu Sefer		-	ölüm	-
Mevlana Mahmud					
Kerime Hatun	-		-	-	-
Abdülsettar			-	azil	-
Mevlana Mehmed			-	azil	-
Abdi			-	azil	-
Sadık ve Mustafa			-	ölüm	Kâdiriyye
Mehmed Çavuş	-	1063/1653	Ulûfe bedeli karşılığı	azil	-
Şeyh Mehmed				ölüm	-
Ahmed ve Mustafa	Ahmed ve Mustafa		Tamir Karşılığı	-	-
Mevlana Mehmed			-	ölüm	-
Şeyh Sadık				ölüm	Bayrâmiyye
Mevlana Abdülkerim			-	-	-
Derviş Mehmed	-		Dışardan atama	ölüm	-
Derviş Abdurrahman		1101/1689	-	ölüm	Mevlevîyye
Mevlana Ahmed		-	-	azil	-
Şeyh Zeynelabidin		1110/1698	Ulûfe bedeli karşılığı	ölüm	-
Hacı Halil		1110/1700		azil	-
Nâimî Mehmed	Nâimî Mehmed	-		azil	Mevlevîyye
Ahmed bin Ali	Ahmed bin Ali	1115/1705	-	azil	Mevlevîyye
El Hâc Halil	El Hâc Halil	1116/1705			
Dizdar Mustafa	-	1117/1705	Ulûfe bedeli karşılığı	azil	-
Şeyh Ahmed Uryanizâde	Şeyh Ahmed Uryanizâde	1126/1715	-	ölüm	Mevlevîyye

Göç

Abdülbakî	Abdülbakî	-	-	ölüm	Mevlevîyye
Mevlana Şeyh Ahmed	Mevlana Şeyh Ahmed	-	-	ölüm	Mevlevîyye
El hâc Hızır Mağnisevî	El hâc Hızır Mağnisevî	1134/1722	-	azil	Mevlevîyye
Şeyh Ahmed	Şeyh Ahmed	1135/1723	-	-	Mevlevîyye
Şeyh Hüseyin	-	-	Ulûfe bedeli karşılığı	ölüm	Mevlevîyye
Şeyh Mehmed Dede	Şeyh Mehmed Dede	1210/1763	-	ölüm	Mevlevîyye
Sulu Şeyh	Sulu Şeyh	1179/1766	-	-	Mevlevîyye
Seyyid Mehmed Dede	Seyyid Mehmed Dede	1210/1795	-	-	Mevlevîyye
Çerkez Mehmed Efendi	Çerkez Mehmed Efendi	1243/1827	-	-	Mevlevîyye
Hüsameddin Efendi	Hüsameddin Efendi	-	-	ölüm	Mevlevîyye
Şeyh Abdullah Besim Efendi	Şeyh Abdullah Besim Efendi	-	-	ölüm	Mevlevîyye
Mustafa Nureddin Efendi	Mustafa Nureddin Efendi	-	-	ölüm	Mevlevîyye